

บทที่ ๓

แนวคิดใน เรื่องสั้นไทยประ เภทมุ่ง เสนอแนวคิด

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง เรื่องสั้นไทยประ เภทมุ่ง เสนอแนวคิดระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔ ใน เรื่องของความหมายและบทบาทของแนวคิดใน เรื่องสั้นไทยประ เภทมุ่ง เสนอแนวคิด และลักษณะของแนวคิดใน เรื่องสั้นไทยประ เภทมุ่ง เสนอแนวคิดระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔ ดัง .
ต่อไปนี้

ก. ความหมายและบทบาทของแนวคิดใน เรื่องสั้นประ เภทมุ่ง เสนอแนวคิด

ดังที่ได้กล่าวถึงความหมายของแนวคิดใน เรื่องสั้นประ เภทมุ่ง เสนอแนวคิดแล้วว่า แนวคิดใน เรื่องสั้นประ เภทนี้มีได้หมายถึงหัวข้อของ เรื่อง หรือ เป็นเพียงความคิดใดความคิดหนึ่งของ นักเขียนที่มีอยู่ใน เรื่องเท่านั้น หากแต่หมายถึงความคิด เห็นหรือทัศนะอัน เป็นสาระสำคัญของ เรื่อง เป็นแนวคิดประ เภทมุ่งแสดงทัศนะ ไม่ใช่แนวคิดประ เภทแสดงอารมณ์ แสดงพฤติกรรม หรือแสดง สภาพและ เหตุการณ์* และทัศนะอัน เป็นสาระสำคัญของ เรื่องนี้จะต้อง เป็นจุดมุ่งหมาย เพียงประการ เดียวของ เรื่องด้วยจึงจะเป็นแนวคิดที่ครบถ้วนสมบูรณ์ตามความหมายของแนวคิดใน เรื่องสั้นประ เภท มุ่ง เสนอแนวคิด

บทบาทของแนวคิดใน เรื่องสั้นประ เภทมุ่ง เสนอแนวคิดมีลักษณะ เหมือนกับบทบาทของ แนวคิดใน เรื่องสั้นประ เภทอื่น ๆ ทั่วไป กล่าวคือ เป็นแกนหลักที่เชื่อมโยง เรื่องทั้งหมด เข้าด้วยกัน และมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของโครง เรื่องตัวละครและรายละเอียดต่าง ๆ ภายใน เรื่อง การจะเสนอให้แนวคิดเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญและเป็นจุดมุ่งหมาย เพียงประการ เดียวของ เรื่องได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับกลวิธีการแต่ง หรือกลวิธีการนำ เสนอของนักเขียน เป็นสำคัญ แต่ใน ส่วนที่เกี่ยวกับกลวิธีการแสดงแนวคิดใน เรื่องสั้นประ เภทมุ่ง เสนอแนวคิดในช่วงเวลานี้ ผู้วิจัยจะได้ กล่าวถึงในบทที่ ๔

*ดูรายละเอียดแนวคิด (หรือที่สุตารัตน์ เสรีวัฒน์ เรียกว่า "แก่นเรื่อง") ประ เภท ต่าง ๆ ได้ใน สุตารัตน์ เสรีวัฒน์ (๒๕๒๐ : ๑๒-๑๔)

ข. ลักษณะของแนวคิดในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิด ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔

แนวคิดที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔ มีประเด็นสำคัญแบ่งออกได้เป็น ๕ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

๑. แนวคิดเกี่ยวกับความรัก
๒. แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิง
๓. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว
๔. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและความเชื่อในสังคม
๕. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและการเมือง

๑. แนวคิดเกี่ยวกับความรัก

เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดในสมัยนี้มักแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับความรักเป็นส่วนใหญ่ คำว่าความรักในที่นี้หมายถึงความรักระหว่างชายหญิงในชั้นคู่สาว เท่านั้น ส่วนความรักระหว่างแม่กับลูก หรือความรักชาติ ผู้วิจัยจัดไว้ในแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว และแนวคิดเกี่ยวกับสังคมและการเมืองตามลำดับ แนวคิดเกี่ยวกับความรักที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดนี้ สามารถจำแนกออกได้หลายประเด็น ดังต่อไปนี้

ก) ความรักที่แท้จริง

ความรักโดยตัวของมันเองมีลักษณะอย่างไรรั้น อธิบายได้ยาก แต่การที่จะบอกว่าความรักที่แท้จริงหรือความรักที่หลอกลวงจะอธิบายได้ง่ายกว่า โดยการพิจารณาถึงพฤติกรรมที่คนรักกันมีต่อกันว่าเป็นเช่นไร เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดในสมัยนี้แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมที่สืบเนื่องมาจากความรักที่แท้จริงว่าควรจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑) ความรักที่แท้จริงต้องมีความรับผิดชอบ เช่น เมื่อชายและหญิงมีความรักต่อกันแล้วควรระวังกริยาอาการที่จะแสดงต่อกัน และชายต้องมีความสามารถที่จะรับผิดชอบเลี้ยงดูฝ่ายหญิงได้ ใน ลูกผู้ชาย ของ อุทิศ และ คู่ที่ดูกันมานานปี ของ บย.

๒) ความรักที่แท้จริงต้องมีการเสียสละเพื่อคนที่ตนรัก การเสียสละนี้เกิดขึ้นได้ในหลายรูปแบบ เช่น การยอมกระทำการที่ฝืนใจเพื่อช่วยเหลือคนที่ตนรัก ในเรื่อง คำสัญญา ของ ถนอม ผู้ที่มีรักแท้ควรจะมีใจและยินดีที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนที่รัก เช่น ช่วยกันสร้างหักฐานใน ตริกตรองเสียบ้าง ของ ส. โพธิศิริ หรือ ยอมร่วมชีวิตกับชายคนรักแม้เขาจะมีฐานะยากจน ใน

เมียของสด ของ เกสร และ ความหลัง ของ ส. พรปรีชา การยินยอมให้คนรักได้แต่งงานกับ ผู้ที่ตนคิดว่าจะนำความสุขและความสบายมาสู่คนที่ตนรักได้ดีกว่าตนเอง เพราะตนเองอาจมีข้อบกพร่องทางด้านร่างกาย เช่น พิการ หรือเจ็บป่วย ใน สิ้นวาสนา ของ อ. ไชยวารศิลป์ ขาดวาสนา ของ อ. เมื่อนพงษ์ ยอดความเสียสละ ของ สันต์ เทวรักษ์ และ บันทึกของจวงจันหนั ของ ศรีบูรพา หรือเนื่องจากตนเองไม่สามารถสร้างฐานะให้มั่นคงได้ จึงต้องการให้คนรักแต่งงานกับชายที่ร่ำรวยและรักเธอเช่นกัน ใน ยอดชาย ของ เพลินพิศ จดหมายมนัส ของ พ. เนตรรังษี ผู้เสียสละ ของ จำนงค์ เกตุเนติ เรื่องรักเรื่องหนึ่ง ของ ศรีอศรา เพื่อนรัก ศักดิ์หญิง ของ โปรทานต์ และ จดหมายของคนหนุ่ม ของ จันทโรทัย หรือการยินยอมยกเลิก การแต่งงานที่กำลังจะมาถึง เพื่อให้คู่หมั้นของตนได้อยู่ร่วมกับชายที่เธอรัก ใน เมื่อวันแต่งงาน ของ พ. ศิลปารัตน์ รักของคนจน ของ ล. ชัยสุวรรณ์ หรือ การยอมเสียชื่อเสียงเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้หญิงที่เขารักคืนดีกับเพื่อนชายของเธอ ใน เพื่อนอบ ของ บุษกร หรือการยินยอมหลีกเลี่ยงเพื่อให้สามีของตนอยู่กินกับภรรยาใหม่ของเขาใน ทางกรรม ของ แม่อมร หรือการยินยอมสละได้แม้กระทั่งชีวิตเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความรักที่มั่นคงแท้จริง ใน รักแรกรักหลัง ของ ก. แพรวพรรณ และใน การเสียสละ ของ ลิขิต เป็นต้น

๓) ความรักที่แท้จริงต้องมีความหนักแน่น มั่นคง มีความเข้าใจ และเห็นใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งจะให้ภัย และร่วมใจกันต่อสู้บรรคเพื่อจะได้มีชีวิตอยู่ร่วมกัน ดังเช่น รักแท้จริงต้องมีความมั่นคง ในเรื่อง ทรมาณใจ ของ อนงค์ พงศ์พิพิธ เป็นเรื่องหญิงสาวรอคอยให้ชายคนรักได้สร้างฐานะเป็นเวลานานปี แม้จะมีชายมาลู่ขอเธอมากกว่า ๔ ราย ก็ตาม เรื่อง สัญญาติณณ ของ ทองอยู่ ทิพาเสถียร เป็นเรื่องชายหนุ่มทดสอบจิตใจของหญิงสาวหลายคนที่เขาติดต่อดูว่ารักเขาแท้จริงหรือไม่ โดยการแก้งปล่อยข่าว่าเขาล้มละลายในตอนท้าย เขาก็ได้พบหญิงที่รักเขาจริงและไม่ทอดทิ้งเขายามยากไร้ เรื่อง ผัวแก้วเมียขวย ของ ยศ วัชรเสถียร เป็นเรื่องของสามีที่รัก ห่วงใย และเผื่อดูแลภรรยา ซึ่งเป็นอัมพาตโดยไม่คิดจะหาภรรยาใหม่ ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับความรักแท้จริงควรมีความเข้าใจ เห็นใจและ พร้อมทั้งจะให้ภัยซึ่งกันและกัน พบได้ ในเรื่อง หนึ่งไม่มีสอง ของ เพ็ชรสาริมาน คมรัก ของ จ. เพ็ชรมิตร คมรัก ของ วรมิตร และ อรสข ของ ราพรรณ ต่างเป็นเรื่องของชายที่รู้ว่าหญิงคนรักได้เคยพลาดพลั้งเสียตัวให้ชายอื่น หรือ เคยแต่งงานมาก่อนแล้ว แต่เขาก็เข้าใจและเห็นใจพร้อมที่จะรับ เธอเป็นคนรักและแต่งงานด้วยตามที่เคยมุ่งหวังไว้ ผู้ที่มีรักแท้ต้องยืนหยัด

ร่วมมือกันต่อสู้อุปสรรคเพื่อให้รักนั้นสมหวัง เป็นแนวคิดของเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น หญิงกับชาย ของ พันธุ์บุปผา ขอลูกสาวสมสมัย ของ ศรีวิชรินทร์ และ โชคของอิสรา ของ ช. แสงเพ็ญ ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องของหนุ่มสาวซึ่งรักกัน และพยายามทำความเข้าใจกับผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงเพื่ออนุญาตให้คนทั้งสองแต่งงานกัน หรือ เรื่อง ทุนหัวของเอิบ ของ วรมิตร เป็นเรื่องที่หญิงสาวพยายามอธิบายให้คนรักของเธอคลายความระแวงและกลับมารักเธอดังเดิม

๔) ความรักที่แท้จริงไม่ใช่ความหลงใหลในรูปร่างและรสนิยม เรื่องสั้นไทยประเภทนี้เสนอแนวคิดในสมัยนี้บางเรื่องเสนอให้เห็นความคิดเกี่ยวกับความรักที่แท้จริงว่าเป็นความรักที่บริสุทธิ์และควรจะหมายถึงความพึงพอใจและความเข้าใจที่มีต่อกัน โดยไม่จำเป็นต้องมีการแต่งงานเกิดขึ้นก็ได้ เช่น ในเรื่อง พิชัย ของ นวลละอ อสุภรณ ณ อยุธยา เสนอเรื่องราวของหญิงสาวซึ่งมีครอบครัวแล้ว แต่มีความรักเช่นนี้กับเพื่อนชายของเธอคนหนึ่ง โดยไม่ต้องการแต่งงานหรือมีความสัมพันธ์ทางเพศกับเขา แต่ก็มีเรื่องสั้นบางเรื่องที่เสนอความคิดว่าความรัก ลักษณะเช่นนี้อาจพัฒนาไปสู่ความรักในเชิงขู้สาวได้ โดยให้เหตุผลว่าเพราะมนุษย์ยังมีกิเลส ตัณหา ทำให้ความรักบริสุทธิ์ ไม่อาจดำรงอยู่ได้ตลอดรอดฝั่ง เช่น ในเรื่อง มิตรภาพ ของ จ. บุญรัตพันธุ์ และเรื่อง บทเรียนของชีวิต ของ ส. บุรณะนนท์

เรื่อง อาหารทางใจ ของ ล. วีระโยธิน เป็นเรื่องสั้นที่สะท้อนให้เห็นทัศนะเกี่ยวกับความรักที่แท้จริงอีกเรื่องหนึ่งคือ เสนอให้เห็นความแตกต่างระหว่างความรักกับความหลงว่า ความรักเป็นความรู้สึก ที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ต้องผ่านขั้นตอนของการเรียนรู้ การเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน มีความเห็นใจและเข้าใจกัน ความรู้สึกที่ผ่านขบวนการเช่นนี้จึงจะเรียกได้ว่าเป็นความรัก ส่วนความหลง เป็นความรู้สึกเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว พอใจกันในเชิง รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ซึ่งนับวันก็จะจืดจาง เปื่อหน่าย และเลิกร้างกันไปเป็นต้น

สรุปได้ว่า นักเขียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ความรักที่แท้จริงและสูงส่งด้วยคุณค่ามัน ควรจะประกอบไปด้วยคุณลักษณะของความรับผิดชอบ ความเสียสละ ความหนักแน่น ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และความบริสุทธิ์ใจที่มีต่อกัน

ข) ความรักเป็น เกมชนิดหนึ่ง

ความรักที่มีลักษณะเป็นเกม หรือการแข่งขัน หรือการเล่นเพื่อความสนุก ทำให้มีผู้แพ้ และผู้ชนะ หรือผู้ผิดหวัง และผู้ที่สมหวัง มูลเหตุที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์เช่นนี้จากหลายสาเหตุดังที่มีเสนอไว้ในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดในสมัยนี้ ได้แก่ เนื่องจากฝ่ายหญิงไม่เห็นคุณค่าของความรัก มีจิตใจไม่มั่นคง รวนเร พร้อมทั้งจะเปลี่ยนใจไปรักชายที่ตนใกล้ชิด หรือถูกใจหรือคิดว่าดีกว่าชายคนรัก ทัศนะเช่นนี้ปรากฏในเรื่องสั้นเป็นจำนวนมาก เช่น พลาดรักครั้งแรก ของ จันทร์แรม เทพสถิต ฉันผิดไปแล้ว ของ บรรณเลียง ยงยุทธ ความต้องการของหญิง ของ พล วีระ น้ำค้างเมื่อต้องแดด ของ ลมัย เยาวลักษณ์ จิตรลดา ของ ส. เทพภูษร ผู้อาศัย ของ อ. ตุงคพิณธุ เมฆธรรมชาติ ของ ทองสุก ศรีสมบัติ ละครโรงใหญ่ ของ อ. สมรรรค พิมพ์ ของ ประกาย สาระจ่าง ความหม่นเวียน ของ อ. ตุงคพิณธุ ลดาเอ่ยลดา ของ อุดล สังศรี น้ำไหลใจหญิง ของ ไตรรัตน์ ความรักนี้แหละหนอ ของ ส. บุญพันธ์ สวนนรก ของ สุวพีร์ ความลับของหล่อน ของ ลีจิต สัญญาที่ลืมแล้ว ของ ส. พิบูลย์สวัสดิ์ สุภาพสตรีคนที่ ๑ ของ ส. ลีจิตกุล ผู้หญิงอีกแบบหนึ่ง ของ ล. วีรภัทร์ เสรีของบังอร ของ อ. รังสิยานนท์ ไมรา ของ ลีชล บ่วงนรก ของ เพลินใจ ศุภสิริ ไก่ที่ยังไม่เห็นตีนงู ของ ยาจิต พิมพ์นาพิมพ์ ของ หลวงพ่อเพชร ความรักที่คืนมา ของ อ. รุ่งเรือง เมื่อรักโรย ของ ชัชวรัตน์ เขยอรุณ เป็นต้น

บางเรื่องแสดงให้เห็นว่าการที่หญิงมองว่าความรักมีลักษณะเป็น เกมนี้ เกิดขึ้น เพราะ ผู้หญิงตกเป็นทาสของอภิวรรณสมัยใหม่แบบตะวันตก ที่ส่งเสริมให้คนเรานิยมวัตถุ ความฟุ้งเพื่อหรูหรา เห็นแก่เงิน และ ใช้ชีวิตเสรีเกินขอบเขตวัฒนธรรมที่ค้ำจามของไทย เช่น เรื่อง ปิตดา ของ สารทูล ธรรมจริยา ของ สังข์ศรี กับ อติเรก ทางสุด ของ สอาด เพิ่มใสว และ ชีวิตของประพันธ์ ของ นิทรารมณ เป็นต้น



ในทางตรงกันข้ามก็มีทัศนคติที่มองว่า เป็นเพราะฝ่ายชายเองที่มีใจรวนเร ไม่เห็นคุณค่าของความรัก หรือคิดหลอกลวงฝ่ายหญิงให้หลงรักตน เพื่อความสนุก หรือโดยคิดว่าการได้มีสัมพันธ์ทางเพศกับหญิง คือ ชัยชนะ เช่น เรื่อง สัญญาชิตาย ของ จรรยา วรรณธิป เรื่องที่ต้องรู้เอาเอง ของ ส. โพธิศิริ; เพื่อนเก่า-เมียรัก ของ ภาสกร มนัส จิรคุปต์ --- คนรักคนใคร่ของพิมพ์ ของ ฌมน์ศรี ยันโรจน์ ไม่น่าเลย ของ กิ่งกาหลง ล่านายพราน ของ โสภา เสาวลักษณ์; คำสาบาน ของ เทพินทร์ ข้อกินแห่ง ของ ลิซล; คำสารภาพของผู้หญิงคนหนึ่ง ของ ท. วีรภัทร์ คำสัญญา ของ เพลิณพิศ ชัยชนะของชาย ของ ทองศรี สายลมหวล ของ พันน้อย ความผิดของใคร ของ แสง อาริยกุล บทเรียนของชีวิต ของ วิริยะกุล และ รักเขาข้างเดียว ของ ชุติศักดิ์ อติรัตน์ หรือในเรื่อง โก่แก่กับงูพิษ ของ วาจา แสดงให้เห็นว่าความรัก เป็นเพียง เกมชนิดหนึ่ง เพราะ ทั้งฝ่ายหญิงและชายต่างมีจิตใจไม่ซื่อตรง มุ่งจะหลอกลวงซึ่งกันและกัน

ค) ความรักมีความสำคัญมากหรือน้อยกว่าสิ่งอื่น ๆ

บางครั้งความรักของหนุ่มสาวต้อง เผชิญกับอุปสรรค ซึ่งเกิดจากค่านิยมหรือ ประเพณีในสังคม เนื่องจากค่านิยมหรือประเพณีเหล่านั้น เข้ามามีส่วนขัดขวางไม่ให้ความรักของหนุ่มสาว สมปรารถนา แนวคิดเกี่ยวกับความรักในหัวข้อนี้มีทั้งที่แสดงให้เห็นว่าความรักสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดและความรักมีความสำคัญมากหรือน้อยกว่า ค่านิยม หรือประเพณีใด ๆ ในสังคม

๑) ความรักมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ลักษณะของความรัก เช่นนี้แสดงออกใน ลักษณะของการเทิดทูน ให้ความสำคัญ หรือประเมินค่าของความรักให้อยู่เหนือสิ่งอื่นใด เรื่องสั้น

ศูนย์วิทยุทรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไทยประเทมุ่งเสนอแนวคิดในสมัยนี้ แสดงให้เห็นทัศนะของความรักว่ามีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด จากการเสนอเรื่องราวของหนุ่มสาวผู้ยึดมั่นว่าความรักมีความสำคัญสูงสุดต่อชีวิต เมื่อประสบความผิดหวังจะทำให้หนุ่มสาว ไม่อาจทนทุกข์ และแบกรับความเสียหายได้ ทำให้เกิดปฏิกิริยาไปต่าง ๆ กัน เช่น หนุ่มสาวท้อแท้ สิ้นหวังที่จะมีชีวิตอยู่ จึงหันไปใช้ชีวิตที่ไร้สาระ เทียวเตร่ ดิดสุรา ในเรื่อง ผู้ทำลาย ของ ยศ วัชรเสถียร ผู้ทำลาย ของ ส. บุญเสนอ รักของเสมี ของ ส. นันทสุทธิ เปื้อนชีวิต ของ สุวัชร ทางหนึ่งที่คุณพลาดรัก ของ ส. เทียงประเทศ เสียงชีวิต ของ วิทยา งามวรรณ สิ่งที่จากไป ของ ส. พิบูลย์สวัสดิ์ และ เขาชั่วเพราะหญิง ของ ส. พิบูลย์สวัสดิ์ หรือ ไม่ก็เป็นโรคประสาท เนื่องจากความผิดหวังใน โรคเส้นประสาท ของ มณฑิรา หรือมีอคติต่อผู้หญิงทุกคน เนื่องจากความผิดหวัง ใน ทูตแห่งความระมะ ของ วรัญญ์ หรือไม่หนุ่มสาวต้องเจ็บป่วยและตรอมใจตายในที่สุด ในเรื่อง ชีวิตนักเรียนหญิง ของ รุจา-เพ็ญศรี กลิ่นกุหลาบ ของ วรมิตร สนิมรัก ของ บรรเลง ยงยุทธ รักระทม ใจ ของ ส. ชาวใต้ ผู้ที่กลับมา ของ ประกาย สาระจำนง และ ผู้ที่ตายไปแล้ว ของ ประวงษ์ ผลชัยณะ เป็นต้น

✓อย่างไรก็ตาม มีเรื่องสั้นที่เสนอความคิดว่าความรักมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด จำนวนหนึ่ง เสนอทางออกในการแก้ปัญหาของหนุ่มสาวที่ผิดหวังจากความรักว่าควรจะหันเข้าหาพุทธศาสนา โดยย้าให้หนุ่มสาว เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอารมณ์และความทุกข์โศกนี้เกินไป แนะนำให้หาความสงบในจิตใจจากการปฏิบัติธรรม (โดยอาจจะบวชหรือไม่ก็ได้) เช่นในเรื่อง วันอุโบสถ ของ วรมิตร และ รักที่โรยแล้ว ของ บุพเพ พาสณา และ ความรักของแม่ชี ของ ส. เทียงประเทศ เป็นต้น

เรื่องสั้นที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความรักว่าสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดจำนวนหนึ่ง เสนอว่าแม้หนุ่มสาวจะผิดหวังหรือไม่ผิดหวังจากความรักก็ตาม แต่หนุ่มสาวอาจแปรเปลี่ยนความรักที่เกิดขึ้นในจิตใจของตนนั้นให้เป็นพลังสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามได้ เช่น ช่วยเหลือคนที่ตนรักเป็นคนดี ใน เรื่องรัก ของ พลับพลึง หรือ ทำให้ตนมีคุณค่ามีความดีสมควรกับคนที่ตนรัก ในเรื่อง หญิงคนแรก ของ วรมิตร ต้นสลาย-ปลายดี ของ เจือกาญจน์ และ แม่-เมีย ของ ศรีนิล นอกจากนี้ความรักยังสามารถเป็นกำลังใจช่วยให้คนเราต่อสู้ชีวิต มุ่งมั่นทำความดี และสร้างหลักฐานในชีวิต

เพื่อคนที่ตนรัก ใน ดาวประจำชีพ ของ ศรีอิศรา แม้จะผิดหวังจากความรัก แต่ก็ควรยึดถือทางสายกลางในการแก้ปัญหา ไม่สิ้นหวัง ให้คิดอยู่เสมอว่าวันเวลาข้างหน้ายังอีกยาวไกล สักวันอาจจะสมหวังในความรักได้ ใน โรคที่หมอไม่รับรักษา ของ ศรีอิศรา

ความรักของหนุ่มสาวชาวชนบทที่ปรากฏใน เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่ง เสนอแนวคิดในสมัยนี้มักจะสะท้อนให้เห็นว่าหนุ่มสาวชาวชนบทเกิดทุนความรักที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง คือมักจะถือนั่นในความรักอย่างจริงจัง มีอารมณ์รักรุนแรง หากพลาดหวังหรือสูญเสียคนรักด้วยทางหนึ่งทางใดก็ไม่สามารถจะมีใครมาทดแทนได้ เช่น ในเรื่อง ไม่เหมือนหมา ของ อ. กุลเสณี วังน้อย ของ พิภูล ทองน้อย และ วาสนา ของ แพรวพรรณ

เรื่องสั้นชนบทส่วนใหญ่มักเสนอความรักที่เต็มไปด้วยความหวงแหน โกรธแค้น และชิงไหวเมื่อคนรักเปลี่ยนใจก็จะสามารถฆ่าเธอหรือเขาได้ เช่น ใน ตาลหัก ของ วิทยาวรรณงาม หนามจิวัยอก ของ งาม เผ่าสุนทร และ ปางหละ ของ แดงด้อย แม้กระทั่งเพื่อนรัก หรือเพื่อนร่วมสถาบัน เมื่อผิดใจกัน เรื่องผู้หญิงก็อาจฆ่าฟันกันได้ ใน คงสะแก ของ เปรมโกศล คำสาบาน ของ ส. เพภฤช และ เพื่อนร่วมสถาบัน ของ ส. ทรัพย์สมบูรณ์ หรือเมื่อน้อยใจหรือหวาดระแวงว่าคนรักจะมีหญิงคนใหม่ หญิงสาวก็สามารถฆ่าตัวตายได้ ใน รอยบาป ของ สาคร บางเรื่องแสดงให้เห็นว่าหนุ่มชนบท ซึ่งยึดถือความรักว่าสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดนี้พร้อมที่จะเสี่ยงภัยฝ่าอันตรายเพื่อช่วยเหลือนคนรัก เช่นใน เรือนตาย ของ เทพินทร์ ชายหนุ่มบุกชิงตัวคนรักในวันแต่งงานของเธอ (ซึ่งเธอไม่เต็มใจ) จนเกิดการต่อสู้และหนุ่มสาวได้รับบาดเจ็บและตายในที่สุด และใน ชานา-ชาน้ำ ของ ลมุล พันธุ์โพธิทอง ชายหนุ่มต้องตายลงขณะที่พยายามจะแย่งชิงคนรักคืนจากพ่อของเธอ หรือ ชายหนุ่มกล้าที่จะเสี่ยงชีวิต ช่วยหญิงคนรักให้พ้นจากอันตรายหรือการย่ำยีรังแกจากชายอื่นโดยไม่คิดถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตน ใน คู่พิสวาท ของ อูมา หนองสะเลียม ของ เกวลี ลปรอยข้า ของ บุษยศิษฐ์ หรือไม่ฝ่ายชายยินดีเสี่ยงตายด้วยความเต็มใจเพื่อช่วยให้คนรักของตนปลอดภัย ใน บ้านคอนเหนือ ของ ป. จันทร์วงศ์ ลูกบ้านสร้าง ของ เปรมโกศล

เรื่องสั้นบางส่วนซึ่งแสดงให้เห็นความรักของหนุ่มสาวชาวชนบท ซึ่งเกิดทุนความรักเหนือสิ่งอื่นใดเช่นกัน แต่มีการแก้ปัญหาในท่าทีผ่อนปรนหรือประณีประนอม เช่น ให้อภัยคนรัก แม้จะรู้ว่าเธอคบชู้และยินยอมให้คนทั้งสองไปอยู่ร่วมกัน ใน ชายชานา ของ วรวิทย์ หรือให้อภัยเมื่อหญิงคนรักสำนึกผิดกลับมาขออยู่ร่วมกับเขายังอีก ในเรื่อง แพ่ง ของ วรณศิริ บางน้ำวน ของ

เกสร และ นางเอม ของ ป. จันทรวงศ์

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องสั้นที่แสดงให้เห็นความรักที่มั่นคงซื่อตรงของหนุ่มสาวชาวชนบท ในลักษณะที่ว่าหนุ่มสาวชาวชนบทมีแต่ความจริงใจและจริงจัง เมื่อพบกับหนุ่มสาวชาวเมืองจึงมักถูกหลอกให้รักและต้องเลิกร้างกัน ทั้งโดยเจตนาหรือโดยความจำเป็นอื่น ๆ เช่น ใน ทรายกองดิน ของ พิฎล ทองน้อย สาวชนบทรู้ความจริงว่าหนุ่มเมืองกรุงซึ่งเธอรักใคร่นั้น มีภรรยาแล้ว จึงเลิกร้างและหันกลับมารักหนุ่มบ้านนอกคนเดิม ไพรระหง ของ รุจิรัตน์ จิตตยะโสธร สาวชนบทรักใคร่ และได้เสียกับสัตว์แพทย์หนุ่มชาวกรุง เขาจากไปและไม่กลับคืนมา เธอจึงตัดสินใจผูกคอตาย เพราะความอภัยศ เนื่องจากเธอดังครรภกับเขาแล้ว และ วาสนาเจ้าเอียง ของ พาณี หนุ่มชนบทรักและจริงจังกับสาวเมืองกรุงมาก แต่ภายหลังรู้ว่าเธอมีสามีแล้ว ทำให้หนุ่มชนบทเสียใจและฆ่าตัวตายในวันที่เธอจากไปนั่นเอง

ในทางตรงกันข้าม หนุ่มชาวกรุงมักจะได้พบรักที่เขาคิดว่าเป็นรักบริสุทธิ์และทรงคุณค่าเมื่อเขาได้พบสาวชนบทที่รักเดียวใจเดียว และขยันขันแข็งในการงานเหมาะที่จะเป็นคู่ชีวิต ทำให้เขาตัดสินใจแต่งงานกับเธอในที่สุด เช่น เรื่อง หนุ่มหน้าใหม่ ของ เจือกาญจน์ และ โคกหลวง ของ ถ. ถวิลประเสริฐ

๒) ความรักมีความสำคัญมากหรือน้อยกว่าประเพณีคฤมณฑล

ประเพณีคฤมณฑลในที่นี้ หมายถึง การเลือกคู่ครอง การหมั้นหมาย หรือ การแต่งงานของหนุ่มสาวซึ่งเกิดจากความเห็นชอบของญาติผู้ใหญ่ ซึ่งอาจเป็นพ่อ แม่ หรือญาติผู้มีอุปการคุณก็ได้ พิธีการเหล่านี้อาจจะเกิดขึ้นในลักษณะของการเกลี้ยกล่อม ชักจูง หรือขังคับก็ได้ เพื่อให้หนุ่มสาวยินยอมคล้อยตาม เหตุผลที่ญาติผู้ใหญ่อ้างเสมอในการจัดการนี้มีหลายประการ คือ ญาติผู้ใหญ่ถือว่าการกระทำเช่นนี้เป็นประเพณีหรือความชอบธรรมของตน ญาติผู้ใหญ่มีสิทธิเลือกคู่ครองให้หนุ่มสาว โดยเฉพาะฝ่ายหญิงมักถูกถือว่าเป็นสมบัติของพ่อแม่ ๆ มีสิทธิ์จัดการวางอนาคตให้ได้อย่างไรก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร หรือญาติผู้ใหญ่อ้างถึงเรื่องความกตัญญูว่าหนุ่มสาวควรกระทำตามความต้องการของญาติผู้ใหญ่ซึ่งมีอุปการคุณ เพื่อความสบายใจ ความพอใจของญาติผู้ใหญ่ หรือ เพื่อช่วยกอบกู้สถานะทางสังคม หรือฐานะทางการเงินของญาติผู้ใหญ่ด้วยการแต่งงาน หรือญาติผู้ใหญ่อ้างว่าที่กระทำเช่นนี้ก็เพื่อความ สุข ความเจริญของตัวหนุ่มสาวเอง เป็นต้น คู่ครองที่ผู้ใหญ่เลือกสรรให้หนุ่มสาวมักเป็นบุคคลที่มีชาติตระกูลสูง หรือฐานะทางการเงินดี ส่วนการพิจารณาเรื่องอุปนิสัย หรือ ความเข้ากันได้ของคนทั้งสอง มักเป็นเงื่อนไขรอง หรือบางครั้งไม่มีการเอ่ยถึงเลย

แนวคิดเกี่ยวกับความรัก เมื่อมีอุปสรรคจากประเพณีคลุมถุงชนใน เรื่องสั้นไทย ประเภทมุ่ง เสนอแนวคิดใน สมัยนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มคือ

(ก) แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับประเพณีคลุมถุงชนมากกว่าความรัก

แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับประเพณีคลุมถุงชนมากกว่าความรักนี้ มักแสดงออกในลักษณะของการ เสนอว่าประเพณีคลุมถุงชนเป็นการกระทำที่ถูกต้อง หนุ่มสาวควรปฏิบัติตามประเพณีนี้ เพราะผู้ใหญ่มีสายตาที่ยาวไกลกว่า มีความเจนจัด และประสบการณ์ในชีวิตมากกว่าหนุ่มสาว ย่อมเลือกคนไม่ผิด หนุ่มสาวจะมีคู่ครองที่ดีและเหมาะสมกับตน เช่น เรื่อง ทิว-ธรรมชาติ ของ ช. อินทรทุด บุพเพสันนิวาส ของ รติ งามน้ำใจ ของ ส. พิมลภักทรกุล และ น้องของพี่ ของ ชลอ บุญยติษฐ์ ส่วนเรื่อง นิสสัยหญิง ของ จ. พร้อมเพรียงพันธุ์ แสดงให้เห็นว่าหนุ่มสาวที่แต่งงานกันโดยประเพณีคลุมถุงชน ต่อมาจะเกิดมีความรักขึ้นได้หลังจากอยู่ร่วมกันแล้ว หรือหนุ่มสาวจะสามารถปรับตัว เข้ากันได้และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขหลังจากแต่งงานด้วยประเพณีคลุมถุงชนนี้ ในเรื่อง พรณี ของ ว. ทัศนัย นอกจากนี้ ยังมีการเสนอว่าหนุ่มสาวไม่ควรด่วนปฏิเสธคู่ครองที่ผู้ใหญ่เลือกให้ เพราะท้ายที่สุด เมื่อได้รู้จักและคบหากันแล้วหนุ่มสาวจะรู้สึกว่าผู้ใหญ่เลือกคนได้เหมาะสม ในเรื่อง เรื่องธรรมดา ของ ร. รักษา

บางเรื่องแสดงให้เห็นว่าการที่หนุ่มสาวตั้งต้น กระทำตามใจตัวโดยปฏิเสธความหวังดีของผู้ใหญ่ ย่อมจะนำผลเสียมาสู่ตน ใน เรื่องธรรมดา ของ นพน้อย ส่วนเรื่อง สาวสามสมัย ของ บ. นุชศรี นั้น นอกจากจะเสนอว่า ประเพณีคลุมถุงชนเป็นสิ่งถูกต้องแล้ว ยังเสริมอีกด้วยว่า ผู้ใหญ่ต้องปรับปรุงวิธีการให้สอดคล้องกับยุคสมัย จากเดิมที่ใช้วิธี บังคับ ชู เชิญ เยียนตี เพื่อให้หนุ่มสาวยินยอม ควรปรับมาใช้วิธีหวานล่อมชกจู๋ง หรือหากลอบบายให้หนุ่มสาวได้ใกล้ชิดจนเกิดความชอบพอรื่นด้วยความสมัครใจ หรือมองเห็นความดีของคู่ที่ผู้ใหญ่เลือกสรรให้ ทั้งนี้เนื่องจากหนุ่มสาวสมัยใหม่มีการศึกษา และตระหนักถึง เสรีภาพส่วนตัวมากขึ้นกว่าเดิม

(ข) แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความรักมากกว่าประเพณีคลุมถุงชน

แนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อความรักมากกว่าประเพณีคลุมถุงชน โดยส่วนรวมของแนวคิดในหัวข้อนี้ มีทัศนะว่า ความรักของหนุ่มสาวเป็นสิ่งสูงส่ง มีค่า มีความหมายอย่างยิ่งต่อชีวิต และเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย และปรารถนาให้ความรักของตนสมหวัง คือมีชีวิตอยู่ร่วมกัน ความรักเช่นนี้ มีความขัดแย้งกับประเพณีคลุมถุงชน เพราะความต้องการของหนุ่มสาวกับผู้ใหญ่สวนทางกัน

แนวคิดที่เสนอว่าความรักมีความสำคัญยิ่งกว่าประเพณีคลุมถุงชนนี้ มักจะแสดงออกในลักษณะของการสะท้อนให้เห็นความทุกข์ยากของหนุ่มสาว ซึ่งต้องยอมจำนนต่อประเพณีคลุมถุงชนว่า หนุ่มสาวต้องเจ็บปวดอย่างแสนสาหัสที่ตนไม่สามารถมีชีวิตอยู่ร่วมกับคนรักได้ การยอมจำนนของหนุ่มสาวต่อประเพณีคลุมถุงชนอาจเกิดขึ้นได้จากเหตุผลหลายประการ เช่น เป็นเพราะหนุ่มสาวไม่สามารถฝ่าฝืนหรือปฏิเสธ เหตุผลที่ผู้ใหญ่นำมาอ้างได้ คือผู้ใหญ่ถือว่าการหาคู่ครองให้หนุ่มสาวคือประเพณีของสังคม โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งถูกถือว่าเป็นลิตธิชาติของพ่อแม่ ๆ สามารถจัดการกับอนาคตของลูกได้ เช่น ในเรื่อง ลูกประเพณี ของ บรรเลียง ยงยุทธ และ จูบครั้งสุดท้าย ของ จ. บุญรัตพันธุ์ หรือ ผู้ใหญ่เรียกร้องให้หนุ่มสาวสำนึก หรือ เนื่องจากหนุ่มสาวสำนึก ในความกตัญญูที่ควรจะมีต่อผู้มีอุปการะคุณ ทำให้หนุ่มสาวไม่สามารถปฏิเสธคำขอร้องหรือการบังคับของผู้ใหญ่ เช่น ในเรื่อง ไอ้รัก ของ เซอร์รี่ ชีวิตที่ผ่านไป ของ สุขณกุลปต์ รักรา ของ อ. ไชยคำ และ ความรักของวรา ของ จิตรักษ์

นอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว การยินยอมปฏิบัติตามประเพณีคลุมถุงชนอาจเกิดจากหนุ่มสาวมีความ เชื่อว่าความรักของตน เกิดอุปสรรคเช่นนี้ขึ้นมา เพราะตนกับคู่รักมิใช่คู่สร้างกันมาแต่ชาติปางก่อนดังในเรื่อง ไม่ใช่วาสนา ของ รัชรินทร์ และบางเรื่องหนุ่มสาวที่มีความเชื่อเช่นนี้ ได้ตั้งความหวังว่าขอให้พบและได้เป็นคู่ครองกัน ในชาตินี้ถ้ามีโอกาสหรือมิฉะนั้นก็ชาติหน้าดังใน ไม่ใช่บุพเพสันนิวาส ของ อ. พรหมบุรี และ สัญญาหนุ่มสาว ของ ชดช้อย

เรื่องสั้นหลายเรื่องเสนอทัศนะไม่เห็นด้วยกับประเพณีคลุมถุงชน โดยแสดงให้เห็นชีวิตของหนุ่มสาวภายหลังการแต่งงาน อันเกิดจากประเพณีคลุมถุงชน ว่านำความทุกข์โศกมาให้หนุ่มสาวตลอดชีวิต เช่น เรื่อง วันสุดท้าย ของ พ. เนตรรังษี จันทร์-วันแรม ของ อ. ตุงกหินธุ์ แว่วเสียงเพลง ของ จ. บุญรัตพันธุ์ และ งานหนักของหัวใจ ของ ส. พรปรีชา และหนุ่มสาวยังทุกข์โศก ทรมานใจยิ่งขึ้นเมื่อบังเอิญพบคนรัก เก่าอีกครั้งหลังจากได้แต่งงานโดยประเพณีคลุมถุงชนไปแล้ว แต่เนื่องจากมาตรฐานทางศีลธรรม และความสำนึกในหน้าที่สามี หรือภรรยาเป็นอุปสรรคสำคัญ กัดขวางมิให้คนรักทั้งสองได้รักกันหรือจะมีชีวิตร่วมกันได้ ต่างฝ่ายจึงต้องหักใจ และมีชีวิตที่โศกเศร้าเช่นที่ผ่านมาดังในเรื่อง วิถีชีวิตกับความรัก ของ สุโนกน้อย เพลงกรรม ของ บุญเลอด ภูพาเรือง ผู้สร้างบาป ของ เฉลิมวุฒิ ข้าที่รอยจูบ ของ อ. สายสนั่น แต่งงาน ของ ดวงมาลัย มีแต่ร่าง ของ เกษกุล และ ผิดฝาผิดตัว

ของ อมร หรือแสดงให้เห็นความทุกข์โศก ซึ่งเกิดจากความรักไม่สมหวังและจำเป็นต้องมีชีวิตอยู่กับคู่ครองที่ตนไม่ได้รัก ว่ามีความรุนแรงมากจนทำให้หนุ่มสาวตรอมใจ และถึงแก่ความตายได้ในท้ายที่สุด ซึ่งนับว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นผลลัพธ์ที่ร้ายแรงที่สุดของการยอมจำนนต่อประเพณีคลุมถุงชน เช่น ในเรื่อง พวงทอง ของ ทิพย์สุรางค์ สุดปรารถนา ของ เฉลิมวุฒิ แผลที่ยอดดอก ของ ศรีอศรา บ้านชายสะพาน ของ บ. นุชศรี และ คำสายสร้อยเพชร ของ ส. เจียรสำราญ หรือถ้าหนุ่มสาวซึ่งอยู่ในสภาวะที่ไม่อาจปฏิเสธประเพณีคลุมถุงชนได้ และก็ไม่อาจกระทำตามความต้องการส่วนตัว คือ การมีชีวิตอยู่ร่วมกับคนที่ตนรัก หนุ่มสาว (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นฝ่ายหญิง) จึงตัดสินใจฆ่าตัวตาย เช่น อาจจะทำกระโดดน้ำตาย ยิงตัวตาย หรือกินยาตาย หรือตรอมใจตายก่อนวันแต่งงานก็ได้ ดังในเรื่อง วันสุดท้าย ของ ส. เสนอผล ผู้บริสุทธิ์ ของ พิศ เกิดสุข เรื่องรักของแกลัวกับน้อย ของ ฉลองศรี สุวรรณศิลป์ ความหลังของเรณู ของ หลวงพ่อเพชร และ สุดจะลืม ของ อินทิรา

นอกเหนือจากการแสดงให้เห็นว่าประเพณีคลุมถุงชนนำความโศกเศร้ามาให้หนุ่มสาวดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่าประเพณีคลุมถุงชน เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง โดยแสดงให้เห็นชีวิตครอบครัวของหนุ่มสาวที่แต่งงานด้วยความรัก เปรียบเทียบกับหนุ่มสาวที่แต่งงานกันโดยความเห็นชอบของผู้ใหญ่ว่า คู่แรกเป็นคู่ที่มีความสุข คู่หลังมีแต่ความทุกข์ ดังในเรื่อง เรื่องของผู้ชาย ของ ชุติ สารนุศิษย์ ส่วนใน อำนาจความรัก ของ ส. มีมุทา และ คู่หึง ของ ว. ทรงเยาว์ศรี แสดงให้เห็นภาพชัยชนะของคู่รักที่สามารถโน้มน้าวให้ผู้ใหญ่ยกเลิกการจัดหาคู่ครองให้ตนได้สำเร็จ

ในเรื่องสั้นที่เสนอว่าความรักเป็นสิ่งสำคัญเหนืออื่นใด โดยแสดงให้เห็นว่าเมื่อหนุ่มสาวเกรงว่าผู้ใหญ่จะไม่ยินยอมให้ตนได้แต่งงานกัน หรือเมื่อไม่อาจล้มเลิกการแต่งงานซึ่งเกิดจากประเพณีคลุมถุงชนซึ่งจะมีขึ้นได้ หนุ่มสาวจึงตัดสินใจหนีออกจากบ้านไปมีชีวิตอยู่ร่วมกัน ใน แนวทาง ของ เทพ วีรวรรณ บ้านที่เคยอยู่ ของ ศรีวิชรินทร์ ความรักไม่มีชาย ของ เบญจ และ ล้างแพของข้าพเจ้า ของ ช. แสงเพ็ญ

แนวคิดเรื่องความรักกับประเพณีคลุมถุงชน เป็นแนวคิดที่ปรากฏในเรื่องสั้นประเภทมุ่งเสนอแนวคิดจำนวนมาก กระทั่งอาจกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์นี้เป็นปัญหาทางสังคมที่ได้รับการเอาใจใส่จากนักเขียนเป็นอย่างมาก แม้ว่าท่าทีของนักเขียนที่ต่อต้าน หรือคัดค้านประเพณีนี้มีมากกว่าท่าทีนักเขียนที่เห็นด้วยหรือสนับสนุนก็ตาม แต่น่าสังเกตประการหนึ่งว่าท่าทีที่

ต่อต้านหรือคัดค้านนี้ มิได้เป็นไปในลักษณะของการตอบโต้ หักล้างหรือปฏิเสธอย่างรุนแรง หรือ แข็งกร้าวต่อกฎเกณฑ์ดังกล่าว หนทางแก้ปัญหาก็ออกมาในรูปทำร้ายตนเองหรือไม่ก็ เป็นการ เสนอ ผลลัพธ์ของการยอมจำนนต่อประเพณีนี้ว่าทำให้หนุ่มสาวมีชีวิตที่ปวดร้าวและทุกข์โศก. ซึ่งผู้อ่านจะสรุป ได้ด้วยตนเองว่าประเพณีคลุมถุงชน เช่นนี้ไม่ควรมิอยู่ในสังคมอีกต่อไป

๓) ความรักมีความสำคัญมากหรือน้อยกว่าเงินตรา

(ก) แนวคิดที่แสดงให้เห็นว่าค่านิยม เรื่อง เงินตรามีอิทธิพลเหนือกว่าความรัก การแสดงให้เห็นที่คนระดังกล่าว มักแสดงออกในลักษณะของการสะท้อนให้เห็นว่าหนุ่มสาว สามารถตัดสินใจ เลิกร้างจากคนรักเก่า เพื่อไปหาชายหรือหญิงคนใหม่ซึ่งมีฐานะทางการเงินมั่งคั่ง ได้ไม่ยาก ดังเช่นปรากฏในเรื่อง พันธุ์ไม้เลื้อย ของ พ. เนตรรังษี สายใจ ของ ลาพิย์ ลัทธินิสตอลเมนต์ ของ ตั้งศรี ทาสน้ำเงิน ของ ส. วีระบัณฑิต ส่วนเรื่อง กฎธรรมดา ของ โอม พันธุ์กระวี แสดงให้เห็นอิทธิพลของเงินตราว่า สามารถซื้อผู้หญิงได้ ส่วนเรื่องผู้ที่มาใหม่ ของ สุพิศรา แสดงให้เห็นว่า ฝ่ายหญิงขอเลิกร้างกับสามีเพราะทนความยากจนของเขาไม่ได้

การที่ชายหนุ่มมีฐานะยากจน อาจเป็นข้อ เดียดฉิวที่ทำให้ผู้ใหญ่ ฝ่ายหญิงไม่ปรารถนาให้ลูกหลานของตนคบหาสมาคมด้วย หรือถ้าจะแต่งงานกัน ชายหนุ่มก็จะถูก เรียกสินสอดราคาแพงซึ่งเกินความสามารถที่ฝ่ายชายจะหามาได้ ทำให้ความรักของหนุ่มสาวไม่ สมหวัง เช่น ในเรื่องของของคนหนุ่ม ของ พ. เนตรรังษี ไอ้รักเอ๋ย ของ แสนสนิท รักมีกรรม ของ ช. เอี่ยมศิริ บัญญัติของความรัก ของ ดุสิต วาสกร ยงยุทธ ของ น. วสันตสิงห์ และ กาที่ลิมรั้ง ของ ส. เทียงประเทศ หรือก่อนที่ฝ่ายชายจะสร้างหลักฐานทางการเงินได้ ฝ่ายหญิงก็ต้องแต่งงานไปกับชายอื่นเสียแล้ว ใน ความหวัง ของ น้อย หรือ แสดงให้เห็นความผิดหวังในความรักของชายว่าหลายครั้งหลายคราเกิดขึ้น เพราะเขามีฐานะยากจน จึงเป็นที่รังเกียจของฝ่ายหญิง ใน ความหลัง ของ สัตย์ธรรม บางครั้งฝ่ายชายต้องชวนขวายหาเงินทองและสร้างฐานะให้เป็นปึกแผ่น เพื่อสู้ขอผู้หญิงซึ่งมักจะเป็นความหวังที่เลื่อนลอย ฝ่ายหญิง จึงต้องรอคอยโดยไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน หรือไม่ก็ต้องแต่งงานไปกับชายอื่นเสีย เช่น ใน แก้วที่หลุดมือ ของ ส. พรปรีชา เรารักกัน ของ อ. บำเพ็ญ อาลัยรัก ของ สินธุ์รักษ์ และ ขรอยกรรม ของ เทพินทร์ หรือบางครั้งชายอาจถูกบีบคั้นและเร่งรัดให้มาสู่ขอหญิงสาว ที่เขารักก่อนที่เธอจะถูกจัดการให้แต่งงานกับชายอื่น ฝ่ายชายจึงตัดสินใจก่ออาชญากรรมเพื่อให้

ได้เงินมาโดยเร็ว ใน ประฑาน ของ บุญปรุง ส.

(ข) แนวคิดที่แสดงให้เห็นว่าความรักสำคัญกว่าเงินตรา

ถึงแม้เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดใน ๑๐ ปีนี้ จะมีการเสนอความคิดที่ว่าความรักมีความสำคัญกว่าเงินตรา แต่ส่วนหนึ่งของความคิดดังกล่าว เป็นไปในลักษณะสะท้อนภาพให้เห็นว่า การแต่งงานที่เกิดเพราะเห็นแก่เงิน มักจบลงด้วยชีวิตที่ไร้สุข หรือ ต้องหย่าร้างกัน ในเรื่อง ความรักที่ถูกขาย ของ ทรรพ แม่รูปงาม ของ ต. บุณนาก ทางของ ผู้ชนะ ของ สุพัตรา ทางที่ร่วมกันไม่ได้ ของ วิบูลย์ศิริ และ ราคารัก ของ ส. พิบูลย์สวัสดิ์

บางครั้งก็แสดงให้เห็นว่าการให้คุณค่าหรือความสำคัญแก่เงินตรามากกว่าความรัก เช่น หมู่สาวจำเป็นต้องแต่งงานหรือ เลือกคู่ครองซึ่งเป็นคนร่ำรวยแทนที่จะเลือกแต่งงานกับชายคนรักซึ่งยากจน ไม่ว่าจะโดยเงื่อนไขใด ๆ เช่น เพื่อช่วยเหลือกอบกู้สถานทางสังคมและการเงินให้แก่ตนเองหรือครอบครัว เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เช่น ในเรื่อง ผู้กตัญญู ของ ัญญาชาติ และ ค่าของหญิง ของ ทองจันทร์ วรรณาก เป็นต้น

มีเรื่องสั้นเพียงเล็กน้อยที่แสดงให้เห็นอย่างหนักแน่นและจริงจังว่าความรักควรจะมีอิทธิพลเหนือเงินตรา เช่น เรื่อง คู่ที่ลูกสาวเลือก ของ ประทีป บัชรอด แสดงให้เห็นทัศนะโดยเสนอเรื่องราวของหญิงสาวในตระกูลสูงและฐานะดี ตัดสินใจหนีตามชายคนรักซึ่งเป็นเพียงคนขับรถในบ้านของเธอนั่นเอง ทั้ง ๆ ที่มีชายหนุ่มมากมายมาขอพบเธอ หรือ เรื่อง ความรักของคนหนุ่ม ของ พล วีระ เสนอทัศนะที่วิพากษ์วิจารณ์ และคัดค้านประเพณีการเรียกสินสอดจำนวนมากจากฝ่ายชาย โดยให้เหตุผลว่าการกระทำเช่นนี้เป็นทำให้ความสำคัญต่อเงินตรามากกว่าความรักและค่าของความเป็นคน และเรื่อง ความรักของอำพา ของ พาณี เสนอทัศนะว่าการยินยอมให้เงินตรามีอิทธิพลเหนือความรัก เป็นค่านิยมที่น่ารังเกียจ

๔) ความรักมีความสำคัญมากกว่าค่านิยมเรื่อง เชื้อชาติ

แนวคิดเรื่องความรักที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมเรื่อง เชื้อชาติที่พบในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดในสมัยนี้ ส่วนใหญ่จะเกิดจากปัญหาความแตกต่างระหว่าง เชื้อชาติไทยกับลาวเป็นสำคัญ (คำว่า "เชื้อชาติลาว" ในที่นี้หมายถึงไทยทางภาคเหนือ และชนชาติลาวในประเทศลาวปัจจุบัน) เช่น เมื่อหนุ่มสาวต่างเชื้อชาติ แต่รักใคร่กันมักจะประสบปัญหา เนื่องจาก

ค่านิยมที่เชื่อว่าคนไทยมีความเจริญหรือศักดิ์ศรีสูงกว่าชนชาติลาว ทำให้หนุ่มสาวไม่อาจอยู่ร่วมกันได้ เช่นในเรื่อง เจ้าแม่วังเวียง ของ แม่ลัดดา ส่วนเรื่อง สาวคำเมือง ของ อ.ไชยาคำ แสดงให้เห็นความรักของหนุ่มไทยสาวลาวว่าต้องแตกสลายไป เพราะไม่สามารถต่อต้านหรือฝ่าฝืนค่านิยมเรื่องชนชาติในหมู่ญาติพี่น้องของฝ่ายชายได้

เรื่องสั้นบางเรื่องก็เสนอว่าการดูถูกชนชาติลาว เป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง โดยแสดงออกมาในลักษณะเรื่องของสาวลาวที่พิสูจน์ตนเองได้ว่าเป็นคนดี เหมาะสมที่จะเป็นสะใภ้ของครอบครัวคนไทยดังในเรื่อง บัวน้ำ ของ ปรีชา พัตรपाल

นอกจากนี้ มีการเสนอทัศนะว่าชาติไทยเป็นชาติอิสระ คนไทยไม่ควรแต่งงานหรือมีลูกกับคนในชาติ ที่เป็นอาณานิคมของมหาอำนาจในขณะนั้น ดังในเรื่อง ชาติหรือขู้ ของ รักซ้อน แสดงให้เห็นว่าหญิงไทยขอหย่ากับสามีชาวเวียดนาม เพราะเธอไม่ต้องการติดตามสามีไปอยู่ประเทศเวียดนามขณะที่กำลังท้องอยู่ที่นี่ เพราะไม่ต้องการให้ลูกที่เกิดมาใช้สัญชาติเวียดนาม ซึ่งไม่มีความเป็นไทย (ในเวลานั้น) ผู้เขียนเสนอแนวคิดนี้ชัดเจน และเรียกร้องให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญและคล้อยตามด้วย

เช่นเดียวกับปัญหาเชื้อชาติไทย-ลาว มีเรื่องสั้นบางส่วนเสนอทัศนะไม่เห็นด้วยกับการที่หนุ่มไทยจะแต่งงานกับผู้หญิงฝรั่ง เพราะถือว่าเป็นการไม่รักชาติ และเสนอว่าผู้หญิงฝรั่งไม่อาจปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้ เนื่องจากมีความแตกต่างทางด้าน รูปร่างหน้าตาและวัฒนธรรมอย่างมาก ความรักของหนุ่มสาว ซึ่งมีความแตกต่างกัน เรื่องเชื้อชาตินี้มักจะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมเช่น ในเรื่อง รักร้าง ของ อ. ไชยาคำ สองชาติ ของ ส. ลีชิตกุล และ ลูกสะใภ้ ของ อลิต ส่วนเรื่อง รอยศอก ของ สาริตรี นอกจากแสดงให้เห็นว่าค่านิยมเชื้อชาติเป็นอุปสรรคสำคัญของความรักแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าความแตกต่างเรื่องศาสนาก็มีความสำคัญไม่น้อย ความรักไม่อาจเอาชนะค่านิยมนี้ได้ กล่าวคือ ฝ่ายชาย เชื้อชาติไทย นับถือพุทธศาสนา ฝ่ายหญิงเป็นฝรั่งและนับถือคริสต์ นิกายโรมันแคธอลิก ญาติพี่น้องฝ่ายหญิงขัดขวางทั้งสองต้องจากกันด้วยรักและอาลัย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความจริงจิงของการเสนอทัศนะไม่เห็นด้วยกับการแต่งงานข้ามเชื้อชาติที่ปรากฏในเรื่องสั้นนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับนโยบายสร้างชาติของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เรียกร้องให้คนไทยต้องรักษาไว้ซึ่งความเป็นไทยแท้ ๆ และต้องมีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์สุขของคนไทยไม่ใช่เพื่อคนต่างด้าว (ดู แกมสุข นุ่มนนท์ ๒๕๒๑ : ๓๗-๓๘)

๔) ความรักมีความสำคัญมากหรือน้อยกว่าค่านิยม เรื่องชนชั้น

"ชนชั้น" ในที่นี้ หมายถึง สถานภาพของคนในสังคมที่แตกต่างกันเนื่องมาจากสถานภาพติดตัว (ascribed status) หรือชาติกำเนิด (by birth) จากบรรพบุรุษ เป็นเรื่องหลัก ส่วนความแตกต่างเนื่องจากสถานะทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องรอง เช่น ความแตกต่างระหว่าง เชื้อพระวงศ์กับสามัญชน ชนชั้นสูง (เช่น สมาชิกในตระกูลขุนนาง) กับสามัญชน เป็นต้น แนวคิดเรื่องรักเมื่อเผชิญกับอุปสรรคเรื่อง ความแตกต่างของชนชั้น มีทั้งเสนอว่าความรักมีความสำคัญมากกว่า หนุ่มสาวสามารถแหวกค่านิยมนี้ไปได้แม้จะถูกตำหนิตานเพียงใดก็ตาม เช่น รักอิสระ ของ สุตจิตร บุษยรัตพันธุ์ ท่านหญิง ธนิศรา ทัศนาลัย ตัดสินใจหนีตามสามัญชน ปรดิ อติพงศ์ โดยถือว่า ความรักและอิสระภาพมีค่าเหนือสิ่งอื่นใด ส่วนเรื่อง สุดเอี่ยม ของ เพ็ญพิศ เสนอทัศนะที่ตรงกันข้ามกับความคิดข้างต้นเพราะแนวคิดในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ค่านิยม เรื่องชนชั้นมีความสำคัญมากกว่าความรัก หนุ่มสาวต้องแยกจากกันทั้งๆ ที่รักและอาลัย เพราะท่านหญิงต้องแต่งงานกับท่านชายเท่านั้น เพื่อความเหมาะสม เรื่องชาติตระกูล

ความแตกต่าง เรื่องชนชั้นที่ปรากฏในเรื่องสั้นที่เสนอทัศนะ เรื่องความรักกับค่านิยมนี้ ส่วนใหญ่มักจะเป็นความแตกต่างของ หนุ่มสาวชนชั้นสูงซึ่งเป็นลูกของ "พระยา" หรืออย่างต่ำบิดาต้องเป็น "คุณพระ" กับหนุ่มสาวซึ่งเป็นสามัญชน บิดาไม่มีบรรดาศักดิ์ ความคิดเรื่องความรักมีความสำคัญมากหรือน้อยกว่าค่านิยม เรื่องชนชั้น พบว่ามีแสดงให้เห็นเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้คือ

(ก) ค่านิยมเรื่องชนชั้นมีความสำคัญมากกว่าความรัก แนวคิดเช่นนี้มีก เสนอออกมาในเรื่องที่ผู้ชายชนชั้นสูง รักกับสาวใช้ในบ้าน และได้เสียกันแต่ถูกกีดกันจากผู้ใหญ่ฝ่ายชาย ทำให้หญิงสาว (ซึ่งอาจจะมีท้องหรือไม่ก็ได้) ต้องออกจากบ้านไป เนื่องจากถูกบีบบังคับ คุกคาม หรือถูกเรียกร้องให้ทดแทนบุญคุณที่เคยได้พึ่งพาอาศัยอยู่ในบ้าน หรือขอให้เห็นแก่อนาคตของฝ่ายชายที่จะเจริญก้าวหน้าต่อไป และได้มีคู่ที่มีสถานะทางสังคมเท่าเทียมกัน ฝ่ายหญิงจึงเสียสละด้วยการหนีออกจากบ้านหรือไม่ก็ฆ่าตัวตาย ความรักที่เผชิญกับอุปสรรคเช่นนี้มีกผ่านไปได้ไม่สำเร็จ จบลงด้วยโศกนาฏกรรม เช่น ในเรื่อง ความรักต่างชั้น ของ พ. สุวรรณเดช สายน้ำไหล ของ เพ็ชรบุร จำเลยคดีรัก ของ เขาวน สังข์สวัสดิ์ และ สุดทางรัก ของ ส. พิบูลย์สวัสดิ์ หรือในเรื่อง รับสะใภ้ ของ ญาณี หนุ่มสาวต่างชนชั้นสามารถแต่งงานกันได้ แต่ก็มองเห็น



อนาคตต่อไปได้ว่าจะต้องมีปัญหาที่สืบเนื่องมาจากค่านิยมนี้ต่อไปในภาคหน้า หรือเรื่อง กรรมบรรดา ของ ประวษษ์ ผลิตัญญะ มีแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่า ความรักและการแต่งงานที่มีความแตกต่าง เรื่องชนชั้นนี้ไม่ควรจะเกิดขึ้น เพราะทำให้ชีวิตของฝ่ายชาย (ชนชั้นสูง) ต้องตกต่ำและเสียนาคต และไม่มีความสุขไปตลอดชีวิต

(ข) ความรักมีความสำคัญมากกว่าค่านิยม เรื่องชนชั้น แนวคิดเช่นนี้ มักเสนอออกมาในเรื่องที่ผู้หญิง เป็นชนชั้นสูง รักกับฝ่ายชายซึ่งเป็นผู้อาศัยกึ่งคนรับใช้ในบ้านของเธอ ความรักของหนุ่มสาวต่างชนชั้นนี้อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่ฝ่ายชายรักเธอจริง เป็นคนดี และมีความสามารถในการทำงาน ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะยอมรับให้คนทั้งสองแต่งงานกันได้ เช่นในเรื่อง กรรมของเพลิน ของ บุญญาภรณ์ หรือไม่ถ้าถูกคัดค้าน ชัดขวาง หนุ่มสาวที่ยึดถือความรัก เป็นสรณะก็คัดลใจหนีตามกันแม้จะถูกตัดขาดจากความเป็นลูกและไม่ไต่มนรคก็ตาม ใน บองตอง ของ พระอภัย

-เรื่องสั้นบางเรื่องแสดงให้เห็นตัวอย่างของชีวิตคู่ที่ล้มเหลว เนื่องมาจากความรักต่างชนชั้นนี้ว่าต้องประสบปัญหา เรื่องรสนิยมไม่เข้ากัน และฝ่ายหญิงมีปฏิกริยาไม่ยอมรับญาติทางฝ่ายชายได้ (แต่ยอมรับฝ่ายชายได้เนื่องจากได้รับการศึกษาศี และมิตำแหน่งหน้าที่ทางราชการสูงพอสมควร) จนต้องแยกทางกันเดินในที่สุด ในเรื่อง สวนครัวของนิ่มนวล ของ บ. นุชศรี หรือ ปัญหาที่ทางฝ่ายหญิงไม่อาจยอมรับฝ่ายชายซึ่งเคยเป็นผู้อาศัยในบ้านของเธอได้ แม้ภายหลังเขาจะมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาแล้วก็ตาม แม้ต่อหน้าผู้คน เธอแสดงกริยายกย่องสามีเป็นอย่างดี แต่ลึก ๆ แล้วเธอยังคงคิดว่า เธอมีสถานะ และศักดิ์ศรีที่เหนือกว่า ทำให้ฝ่ายชายได้รับความขอกข้า้ตลอดชีวิตสมรส ใน เมียแก้วเมียขวัญ ของ บ. นุชศรี

๖) ความรักมีความสำคัญมากหรือน้อยกว่าหน้าที่และศีลธรรม

เรื่องสั้นที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับความรักและหน้าที่ มักแสดงออกในลักษณะของการให้ความสำคัญกับหน้าที่มากกว่าความรัก เช่น เรื่อง เมื่อไรร่วมโพธิ์ ของ รักซ้อน แสดงให้เห็นความคิดนี้ว่า ในเรื่องของมหาต เล็กและนางตัน เครื่องของ เสด็จพระองค์ชายและหญิงต้องพรากจากกันเนื่องจากต้องการตาม เสด็จจอยรับใช้เจ้านายของตนด้วยความจงรักภักดี คนทั้งสองไม่อาจถวายเป็นข้มลาเพื่อไปใช้ชีวิตร่วมกันได้ หรือในเรื่องของนายตำรวจหนุ่มมีภรรยาซึ่งเขาทราบภายหลังว่า เป็นลูกของคนทำผิดกฎหมาย เมื่อพ่อตากับลูก เขย เผชิญหน้ากัน นายตำรวจต้อง

ทำการจับกุมพ่อของภรรยา และถ้ามีการชดเชนเขาก็ต้องใช้กำลัง ซึ่งมักลงท้ายด้วยความตายของผู้กระทำผิด และหญิงคนรัก ผู้ซึ่งพยายามช่วยเหลือพ่อของเธอ เช่น ในเรื่อง กรรมบันดาล ของนักเรียนทำการนายร้อยตำรวจ อรรถ อรรถจินดา และ คนละทาง ของ งามล้วน ฉากหนึ่ง ของมนุษย์ ของ ก. นุช เสนอให้เห็นว่าหนุ่มสาวซึ่งมีครอบครัวแล้วมีจิตใจชอบพอหญิงชายอื่นหรือลึกลอบคบชู้เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และใน หญิงสองไม่ใช้สำหรับชายหนึ่ง ของ ยศ วัชรเสถียร เสนอว่าหนุ่มสาวไม่ควรละเมิดศีลธรรมข้อนี้ และสรรเสริญการหักห้ามใจของชายหนุ่มในเรื่องว่าทำถูกต้องถึงแม้ท้ายที่สุด เขาต้องตรอมใจจนกระทั่งเสียชีวิตก็ตาม

เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวคิดเรื่องความรักกับหน้าที่และศีลธรรมมักเสนอในสถานการณ์ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการแต่งงานที่เกิดจากประเพณีคลุมถุงชน เช่น หนุ่มสาวได้พบคนที่ตนพึงใจหลังจากตนมีพันธะเพราะแต่งงาน (โดยการจัดการของผู้ใหญ่) แล้ว จึงสายเกินไปที่คนทั้งสองจะอยู่ร่วมกันเพราะมีเรื่องหน้าที่ ศีลธรรม และความรับผิดชอบต่อครอบครัวบังคับอยู่ หนุ่มสาวจึงต้องตัดใจจากกัน เช่น ใน ศีลธรรมกับความรัก ของ ศรีอิศรา ขู้ทางใจ ของ กัญญากร หนุ่มสาวคู่รักเก่าได้พบกันอีกครั้งหลังจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้แต่งงานไปโดยประเพณีคลุมถุงชน แต่คนทั้งสองยังมีความรักและความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกัน ทำให้หนุ่มสาวต้องตัดสินใจว่าจะเลือกเอาความรักหรือศีลธรรม แนวคิดเกี่ยวกับความรักกับหน้าที่และศีลธรรมในเรื่องราวเช่นนี้ ส่วนใหญ่มักแสดงให้เห็นว่าหน้าที่และศีลธรรมควรมีความสำคัญมากกว่าคนรัก ดังในเรื่อง ศีลธรรมกับความรัก ของ ศรีศักดิ์ ความจริงที่ไม่ตาย ของ อ. ตุงคพินธุ ตื่นตาตื่น ของ อังคณา ยอดอารมณ ของ อ. ตุงคพินธุ เสนอให้เห็นผลดีของการเลือกศีลธรรมว่าเป็นความถูกต้อง กลับทำให้ชีวิตสมรส (ซึ่งเกิดจากประเพณีคลุมถุงชน) ซึ่งเคยมีความสุขกลายเป็นราบรื่นและเต็มไปด้วยความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกัน

นอกจากทัศนะเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับความรักมากหรือน้อยกว่าค่านิยมและประเพณีต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีทัศนะเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับความรักมากหรือน้อยกว่าค่านิยมอื่น ๆ อีกบ้างประปราย เช่น การให้ความสำคัญกับความคิดที่ว่าหญิงคนรักควรจะมีอายุน้อยกว่าชายดังในเรื่อง อารมณของความรัก ซึ่งไม่ปรากฏผู้แต่ง แสดงให้เห็นเรื่องราวของชายคนหนึ่งตัดสินใจเลิกร้างจากหญิงคนรัก เพราะรู้ภายหลังว่าเธออายุมากกว่าเขา การให้ความสำคัญกับค่านิยมเรื่องพรหมจรรย์ของหญิงมากกว่าความรัก โดยการแสดงให้เห็นว่าฝ่ายชายเลิกร้างจากหญิงคนรักเมื่อรู้ภายหลังว่าเธอไม่ใช่หญิงพรหมจารี ดังในเรื่อง หัวใจลูกผู้ชาย ของ สัตย์ธรรม และ แม่ตารา ของ สาคร เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับความรักที่ปรากฏใน เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่ง เสนอแนวคิดใน สมัยนี้ นับได้ว่าเป็นแนวคิดส่วนใหญ่ มีจำนวนมากกว่าแนวคิดอื่น ๆ ที่ปรากฏใน เรื่องสั้นไทยประเภท มุ่งเสนอแนวคิดร่วมสมัยเดียวกัน ชื่อนำสังเกตุเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความรักใน เรื่องสั้นไทยช่วงนี้ ก็คือ แม้ว่าจะมีความคิดที่เสนอว่าความรักที่แท้จริง มีคุณค่าและความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด อยู่จำนวนมาก แต่การให้ความสำคัญและการเทิดทูนความรักในลักษณะดังกล่าวมักจะถูกมองว่าอยู่ในเงื่อนไชที่ว่าความรักมิได้ปะทะกับอุปสรรค เรื่องค่านิยม และประเพณีในสังคม หากเมื่อใดความรักต้องพบกับอุปสรรค ดังกล่าว อิทธิพลของค่านิยมและประเพณีในสังคมจะมิมีบทบาทเหนือกว่าความรัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของค่านิยม เรื่องเงินตรา และประเพณีคลุมถุงชน เป็นปัญหาใหญ่และอุปสรรคสำคัญของ ความรักในสมัยนี้ และถึงแม้ว่าจะมีแนวคิดที่แสดงออกในลักษณะของการต่อต้านหรือไม่ เห็นด้วยกับ ค่านิยม หรือประเพณีดังกล่าว การต่อต้านดังกล่าวก็แสดงออกมากในลักษณะของการยอมจำนน หรือ เป็นฝ่ายเสียเปรียบมากกว่าลักษณะที่ก้าวร้าวหรือหักล้างทำลายกัน

ชื่อนำสัง เกตุอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับแนวคิด เรื่องความรัก ก็คือ กฎเกณฑ์ ทางศีลธรรมยังคงกีดขวางและเป็นปฏิกิริยาต่อความรัก เสรีอย่าง เหนียวแน่น กฎเกณฑ์ดังกล่าว เรียกร้องให้ผู้ที่มีครอบครัวแล้วสำนึกในพันธะที่มีอยู่ และประณามการสำล่อนทางเพศ พฤติกรรม ที่สลับ เนื่องจากความรักจึงถูกกำหนดและปิดล้อมโดยกฎ เกณฑ์ทางศีลธรรมดังกล่าว บุคคลไม่อาจ ปฏิบัติได้ตามที่ใจตนปรารถนา มีเรื่องสั้นน้อย เรื่องที่เสนอให้เห็นว่า บุคคลควรจะมีสิทธิแสวงหา และเสพสุขจากความรักตามใจปรารถนา

๒. แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิง

แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงใน เรื่องสั้นประเภทมุ่ง เสนอแนวคิดในช่วงนี้ กล่าวถึง หน้าที่ บทบาท และสถานภาพของผู้หญิงในสังคม ผลกระทบของวัฒนธรรมตะวันตกที่ต่อผู้หญิง เช่น ทำให้ผู้หญิงมีสังคมกว้างขวางกว่าแต่ก่อน ได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีเสรีภาพในการสมาคมกับเพื่อน หญิงชายมากขึ้น เป็นต้น แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงในประเด็นดังกล่าวมีทั้งท่าทีที่เห็นด้วย และไม่ เห็น ด้วยกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงอาจจำแนกออกได้เป็นประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

ก) ผู้หญิงกับพรหมจรรย์

เรื่องสั้นที่มีแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงส่วนใหญ่ มักมีส่วน เกี่ยวข้องกับค่านิยม เรื่อง พรหมจรรย์ของผู้หญิงอยู่เสมอ โดยแสดงให้เห็นว่าค่านิยม เรื่องพรหมจรรย์มีอิทธิพลและบทบาทสูงมาก

ในการตัดสินว่าหญิงใดเป็นคนดีหรือไม่ดี เรื่องสั้นหลายเรื่องแสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่าหญิงดี คือหญิงที่เป็นพรหมจารี เช่น เรื่อง แม่คุณเอ๋ย ของ อัมพร ส่วนหญิงไม่ดี คือ หญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายโดยไม่มีพิธีแต่งงานซึ่งส่วนใหญ่มักจะหมายถึงหญิงโสเภณี หรือนางเลีร์ฟ และหญิงที่คบหาสมาคมกับชายมากหน้าหลายตา เช่น ในเรื่อง แม่จอมหมื่น ของ ป. กฤษกร เมียชั่วคราว ของ ส. วีรัตติต และเรื่อง จะโทษใคร ของ เพียรลิขิต เป็นต้น

การที่พรหมจรรย์ของหญิงเป็นบรรทัดฐานในการวินิจฉัยคุณค่าของหญิงนี้ มีผลกระทบต่อการตัดสินใจและพฤติกรรมของหญิงด้วย กล่าวคือ จากค่านิยมดังกล่าวทำให้เกิดความเชื่อว่า หญิงที่ดีควรจะรักษาวลสงวนตัว ไม่สมาคมกับชายมากหน้าตา และเมื่อตกเป็นภรรยาของชายใดแล้วต้องซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อสามีเพียงคนเดียว เช่น เรื่อง กลิ่นไม้เข้าคายนอก ของ จ่างงค์ ทิระยรัชต์ เสนอว่าหญิงสาวจำต้องตัดสินใจแต่งงานกับชายหนุ่มคนหนึ่ง แม้จะได้รับการบอกเล่าถึงความไม่ดีของเขาต่าง ๆ นานา เพียงเพราะเธอเสียตัวกับเขาแล้ว เรื่องสั้นหลายเรื่องแสดงให้เห็นว่า การสูญเสียพรหมจรรย์ของหญิง ทำให้เธอรู้สึกผิด ไร้คุณค่าเป็นคนไม่ดี ไม่คู่ควร กับชายใดอีกต่อไป และบางครั้งไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้อีกต่อไป ทำให้เธอตัดสินใจฆ่าตัวตาย ดังในเรื่อง ทางเดิน ของ บุษบากร เวร ของ เสงี่ยมใจ พันธุ์เพ็ญ และ เรื่องที่คล้ายฝัน ของ อารีรัตน์ และ บางครั้งหญิงสาวยอมตายเสียดีกว่าที่จะตก เป็นของชายที่เธอไม่รัก ดังในเรื่อง บริสุทธิ์-ยอดปรารถนา --- ของ อาลีส์ แต่บางเรื่อง (จำนวนน้อยมาก) ก็เสนอความคิดในทำที่ประณีประนอมว่าถึงแม้หญิงสาวจะผิดพลาดจนกระทั่งเสียพรหมจรรย์ไปแล้ว แต่ถ้าหญิงสาวรู้ตัวว่าทำผิด และกลับตัวเสียใหม่ ไม่ประพฤติเช่นที่ผ่านมามาก ก็อาจเป็น "คนดี" ในสังคมได้ ดังในเรื่อง รอยบาป ของ สาคร

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดที่เสนอว่าผู้หญิงไม่ควรคบหาสมาคมใกล้ชิดกับชายหรือเที่ยวเตร่กันสองต่อสอง เพราะทำให้เกิดข้อครหาได้ เช่น ในเรื่อง ผู้มองทางไกล ของ ทำเนียบ นาคธร, ส่วนเรื่อง ความเพ้อฝัน ของ จำรูญ ชูพงษ์ เสนอทัศนะว่าผู้หญิงไม่ควรคล้อยตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตก เพราะเป็นทางที่ทำให้เสื่อมเสียได้ง่าย

บางเรื่องเสนอว่าผู้หญิงควรจะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ดูแลปรนนิบัติและเชื่อฟังสามี ในเรื่อง สมาคมผู้หญิง ของ เปรมโกศล และ หญิงคือหญิง ของ พรานบุรพ์ ส่วนเรื่อง ขวัญชีวิต ของ เขล่ง มีแนวคิดที่เสนอว่าแม้ผู้หญิงจะมีภาระงานอาชีพที่เจริญก้าวหน้าอย่างไรก็ตาม แต่เมื่อแต่งงานแล้ว ผู้หญิงควรให้ความสำคัญต่อสามี (และลูก) ก่อนสิ่งอื่นใด

เรื่องสั้นหลาย เรื่อง เสนอแนวคิดคัดค้านการทำงานนอกบ้านของผู้หญิง ไม่ว่าจะ เป็นอาชีพข้าราชการหรือค้าขายก็ตาม เพราะเล็งเห็นว่าจะ เป็นหนทางทำให้ผู้หญิง เกิดความ เสียหายขึ้นได้ เนื่องจากต้องสมาคมกับผู้ชายมากหน้าหลายตา และผลเสียหาย (คือการ เสียตัว) มัก จะเกิดขึ้นได้เสมอ ไม่ว่าผู้หญิงจะมีการศึกษามากหรือน้อยอย่างไรก็ตาม ดังใน เรื่อง ข้าราชการสตรี ของ บ. นุชศรี หญิงที่มีเกียรติ และ รักเร่ ของ อ. รังสิยานนท์

บางเรื่อง เสนอว่าการที่หญิงชายคบหา สมาคมกันอย่างใกล้ชิด เช่น การ เต้นรำ หรือเที่ยวเตร่กันเพียงสองต่อสอง มีแต่ทางทำให้ผู้หญิงเสียหาย เพราะอาจพบกับผู้ชาย ที่คิดหลอกลวงหรือฉวยโอกาสเอาไรต์เอาเปรียบหรือรังแกได้ เช่น ในเรื่อง ดาวคนอง ของ อุลิต บางครั้งทำให้หญิงสาวต้องเสียตัว ใน ผีเสื้อฤดูหนาว ของ ส. วีระบัณฑิต หรือเสียใจ จนต้องฆ่าตัวตายใน อวสานของสายใจ ของ ศรีสว่าง และ ความผิดของใคร ของ ส. พรปรีชา ส่วน ข้างหลังฉาก ของ ส. วีระบัณฑิต แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงสูญเสียพรหมจรรย์ไป เพราะการสมาคมแบบใหม่นี้ แต่ก็ไม่อาจยอมรับผลของสิ่งที่เกิดขึ้นได้ จึงตัดสินใจฆ่าตัวตาย หรือถ้าทำได้ หญิงสาวเหล่านั้นก็ต้องหลอกลวงผู้คนในสังคมว่า ยังเป็นนางสาวอยู่เพื่อจะได้ไม่ เสื่อมเสียชื่อเสียง เช่น ในเรื่อง เรื่องเท่านั้น ของ บุญรัต เป็นต้น

และเนื่องจากค่านิยม เรื่องพรหมจรรย์นี้เองที่เป็นตัวกำหนดคุณค่าของผู้หญิงซึ่ง มีอิทธิพลค่อนข้างมากในสังคม ทำให้ผู้หญิงซึ่งมีอาชีพเป็นนาง เสิร์ฟหรือโสเภณีได้รับการดูถูก และ มักถูกประณามว่าเป็น "หญิงคนชั่ว" แต่เรื่องสั้นส่วนใหญ่ที่เสนอทัศนะเกี่ยวกับหญิงโสเภณีใน สมัย นี้ มักมีที่ท่าประณีประนอม ให้ความเห็นใจหญิงโสเภณีว่า ผู้หญิงเหล่านี้อาจจำเป็นต้องยึดอาชีพ เช่นนี้เพราะสภาพแวดล้อมหรือฐานะทางเศรษฐกิจบีบบังคับก็ได้ เช่น เรื่อง ผู้ถูกสาป ของ บรรเลง ยงยุทธ แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงซึ่งเคยมีฐานะดี แต่ทำพร้าพ่อ ต่อมาถูกสามี ทอดทิ้ง เธอจำเป็นต้องอุปการะแม่และน้องเล็ก ๆ ทำให้ต้องยึดอาชีพโสเภณี ส่วน ไม่ลืมความหลัง ของ ผู้เยาว์ และ คนไม่มีราคา ของ ส. เทพกฤษร แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงจำเป็นต้องยึด อาชีพที่สังคมรังเกียจและดูถูกนี้เพราะความยากจน และไม่สามารถหางานอื่นได้ แต่ก็มีบางเรื่อง ที่แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงที่ยึดอาชีพเช่นนี้ เป็นเพราะเธอเคยหลงใหลอารยธรรมสมัยใหม่ ปล่อย ตัวคบหาสมาคมกับชายจนเสียตัวให้คนแล้วคนเล่า จนในที่สุดได้ยึดเอาการเป็น นางเสิร์ฟ สำหรับ หาเลี้ยงชีพ เพราะได้เงินง่าย สนองความต้องการ และความพึงเพื่อทางวัตถุได้ ดังใน เรื่อง

เมียชั่วคราว ของ ส. วัชรบัณฑิต บางเรื่องมีความคิดเกี่ยวกับหญิงโสเภณีที่เสนอว่า แม้ว่าผู้หญิงจะมีอาชีพ เช่นนี้มาก่อนแต่ ถ้าต้องการเลิกอาชีพเช่นนี้จริง ๆ ก็อาจมีชาย

พร้อมที่จะเลี้ยงดูยกย่องเธอได้ ดังในเรื่อง ทางกลับ ของ บ. พันธุ์เพ็ง มีเรื่องสั้นส่วนหนึ่ง ที่มีแนวคิดค่อนข้างไปทางมนุษยนิยม (Humanism) คือ เห็นค่าและคุณค่าของคนจากคุณลักษณะของคน ๆ นั้น เช่นแสดงให้เห็นว่า แม้ผู้หญิงที่มีอาชีพเป็นนางเสิร์ฟ หรือโสเภณีก็อาจจะเป็นคนดี มีคุณธรรม มีน้ำใจ และซื่อตรงได้เช่นกัน เช่นในเรื่อง เพชรในดิน ของ ยศ วัชรเสถียร และ น้ำใจคนชั่ว ของ ส. ภาณุเสฐียร เป็นต้น

ข) ผู้หญิงกับความ เป็นตัวของตัวเอง

แนวคิดเรื่องผู้หญิงกับความ เป็นตัวของตัวเอง มีความสามารถเข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้นี้ มักเสนอออกมาในลักษณะของการแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงซึ่งมีคุณสมบัติ เช่นนี้ เป็นบุคคลที่น่ายกย่อง ชมเชย หรือเป็นแบบฉบับที่ดีของหญิงสาวทั่ว ๆ ไป เช่น

เรื่องสั้นบางเรื่อง ได้แสดงแนวคิดชื่นชมกับลักษณะของผู้หญิงทั้งที่มีหรือไม่มี การศึกษาสูง (ระดับอุดมศึกษา) ก็ได้ว่าควรจะมีความเป็นตัวของตัวเอง มีเหตุผลกล้าตัดสินใจซึ่ง จะสามารถทำให้ชายนับถือได้ เช่น ในเรื่อง นวล, แม่ยอดหญิง ของ ค. รัตนคำนวม ความหวัง ของ เศรษฐกร และ นายสถาปนิกกับกระจก ของ ศิริกร บางเรื่องได้เสนอ แนวคิดที่ว่า แท้จริงผู้หญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลเหนือจิตใจและการกระทำของชาย เป็นอัน มาก สามารถทำให้ชายเกรงกลัวและปฏิบัติตามคำขอร้อง หรือคำสั่งของเธอได้ ดังในเรื่อง สมาคมผู้ชาย ของ เปรมโกศล และ สำคัญที่ผู้หญิง ของ บ. นุชศรี เรื่องสั้นบางเรื่อง แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงอาจเข้มแข็งและไม่อดทนกับการมีหลายเมียของผู้ชายอีกต่อไป เธอสามารถตัดสินใจจากสามีไปเมื่อเขาไม่เอาใจและรักใคร่เธอเช่นเดิม ดังในเรื่อง ข้อตัดสินใจ ของ คุณาวดี ส่วนเรื่อง ผลความหลัง ของ พาณี แสดงให้เห็นความสามารถของผู้หญิง ที่ได้ รับการดูถูกและขับไล่ออกจากบ้านของสามี เพราะแม่สามีมองว่าเธอไม่มีคุณค่าและฐานะยากจน ในที่สุดเธอประสบความสำเร็จในงานอาชีพ มีฐานะร่ำรวยและดูแลลูกได้เป็นอย่างดี จนเป็นที่ ยอมรับของผู้คนรอบข้าง ส่วนเรื่อง หนทางเดียว ของ อรัญยานี เสนอภาพของผู้หญิงที่ทุ่มเท ชีวิตให้กับการทำงานตามวิชาชีพ ว่า เป็นหญิงที่มีคุณค่าและมีได้หมายความว่า ผู้หญิงลักษณะนี้ จะไร้เสน่ห์ และในที่สุดก็จะมีคนที่เห็นคุณค่าของเธอ และเรื่อง ผู้หญิงอีกแบบหนึ่ง ของ ศรีบูรพา เสนอภาพผู้หญิงหม้าย มีการศึกษาดี ประกอบการอาชีพเป็นหลักฐานและประสบความสำเร็จอย่างสูง

เธอมีชีวิตกับการสมาคมสมัยใหม่ คบหาชายมากหน้าหลายตา แต่ก็สามารถรักษาระดับความสัมพันธ์ให้เป็นเพียงเพื่อนไม่ประพฤติกินเลย ให้เกิดความเสียหายและข้อครหาใด ๆ ได้เลย

ค) ผู้หญิงกับการมีคุณค่าในตัวเอง

ประเด็นสุดท้ายที่จะกล่าวถึงเกี่ยวกับแนวคิด เรื่องผู้หญิง คือแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับสถานภาพของผู้หญิงในสังคมที่มีถูกกำหนดให้มีค่าเป็นเพียงสินค้า สิ่งของที่พ่อแม่อาจนำไปขายเพื่อแลกเงินได้ ส่วนจะนำไปทำอะไรนั้นเป็นเรื่องของผู้ซื้อ เช่น ใน มมหนึ่งของชีวิตของ เปรมโกศล เด็กหญิงถูกซื้อมาเป็นคนรับใช้ในบ้านใหญ่และ เรื่อง ทาสชีวิต ของ เปรมโกศล เด็กหญิงถูกซื้อครั้งแรกเพื่อความพอใจของสามีภรรยา ซึ่งไม่มีลูกคู่หนึ่ง และต่อมาถูกขายต่อเป็นทอด ๆ เพื่อเป็นเครื่องบำเรอความใคร่ของชาย ที่ท้ายที่สุด เธอจึงตัดสินใจขายตัวเองเพื่ออนาคตของเธอและลูกว่าจะได้มีหลักฐาน เงินทองที่ค่อนข้างมั่นคงในอนาคต ด้วยการเรียกเงินจากชายคนหนึ่งซึ่งรักและขอเธอแต่งงาน เรื่องสั้นหลายเรื่องสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงที่มีฐานะยากจนมักถูกรังแก จาบจ้วง และบังคับด้วยกำลังให้เป็นเครื่องบำเรอความใคร่ของชายซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า เช่น เรื่อง จดหมายจากกาญจนา ของ ชีวิน และ ค่าของคน ของ เปรมโกศล หรือผู้หญิงที่ไม่ได้มีฐานะยากแค้นทางการเงิน ก็อาจกลายเป็นเครื่องบำเรอความใคร่ให้ชายได้โดยผ่านขบวนการแต่งงาน โดยหญิงจะได้รับการเลี้ยงดู และคุ้มครองจากชายเป็นการตอบแทนดังในเรื่อง เรื่องที่เป็นจริง ของ ยศ วัชรเสถียร เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงซึ่งปรากฏในเรื่องไทยประเพณีมุ่งเสนอแนวคิดในสมัยนี้ ส่วนใหญ่เป็นแนวคิด ทศนะเกี่ยวกับผู้หญิงในเชิงอนุรักษนิยมคือ เสนอว่าผู้หญิงที่ดีควรจะรักษานวลสงวนตัว เป็นแม่ศรีเรือนหรือข้างเท่าหลังของสามี แต่อย่างไรก็ตาม มีเรื่องสั้นจำนวนไม่น้อยที่เสนอความคิดเห็นว่า ผู้หญิงสามารถเป็นตัวของตัวเองและพึ่งพาตนเองได้ ถ้าหากผู้หญิงนั้นเป็นคนมีเหตุผล กล้าตัดสินใจ ขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ และอาจเป็นผู้นำของผู้ชายได้เช่นกัน แนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับผู้หญิง คือ ความคิดเห็นที่ต่อต้านหรือคัดค้านการกระทำต่อหญิงเยี่ยงสินค้า หรือเครื่องบำเรอความใคร่ของชายว่าไม่ควรมีอยู่ในสังคมอีกต่อไป

๓. แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว

สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายและวิธีการเฉพาะที่ไม่เข้ากับกลุ่มและองค์กรอื่น มีระบบความสัมพันธ์ใหม่สมาชิกที่อยู่ในฐานะ สามี ภรรยา พ่อแม่กับลูก ญาติร่วมสายโลหิต และญาติเกี่ยวดอง ความจริงแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวนี้ไม่อาจแยกออกจากแนวคิด

อื่น ๆ เช่น เรื่องความรัก ผู้หญิง ค่านิยมของสังคม ได้อย่างเด็ดขาด เพราะต่างก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันทั้งสิ้น แต่เพื่อความสะดวก ผู้วิจัยได้จัดให้แนวคิดที่แสดงให้เห็นปัญหาเกี่ยวกับ สิทธิ หน้าที่ หรือ บทบาทของผู้เป็นสมาชิกในสถาบันนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา พ่อแม่กับลูกและความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ เป็นต้น ไว้เป็นกลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งมีดังต่อไปนี้

ก) การเลือกคู่ครอง

แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดในช่วงนี้ มีทั้งทัศนะที่แนะนำว่าหนุ่มสาวควรเลือกแต่งงานกับคนที่ตนรัก เช่น ในเรื่อง เพื่อนรัก ของ วรมิตร หรือเลือกแต่งงานกับคนที่ตนถูกใจ มีความรัก ความเข้าใจ อุบถนิสัย และรสนิยมต้องกัน เช่น ในเรื่อง จดหมายของภรรยา ของ พ. เนตรรังษี และมีการเสนอว่า หากหนุ่มสาวยังไม่พร้อมที่จะ เปลี่ยนมาใช้ชีวิตคู่ได้ก็ยังไม่สมควรแต่งงานกัน เช่น ในเรื่อง สาคร ของ กาลกฤษณ์

บางแนวคิดมีทัศนะตรงกันข้ามกับความคิดข้างต้น กล่าวคือ เรื่องสั้นบางเรื่องเสนอว่า การเลือกคู่ครองควรคำนึงถึงความเหมาะสมทางสถานทางสังคมเป็นสำคัญ เช่น ควรเลือกคู่ครองที่สามารถช่วยให้ตนมีเกียรติในสังคมได้ เช่นใน เรื่อง มิตรจิตมิตรใจ ของ ทองมาก พูลวิญญู

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดที่เสนอว่า ผู้ชายควรรอบคอบและสุขุม เมื่อจะเลือกคู่ครอง เช่นใน เรื่อง ข้อผ้าต้องดูเนื้อ ของ สมประสงค์ หรือมีแนวคิดที่เสนอแนะว่าหญิงที่ชายสมควรจะเลือกเป็นคู่ครองควรมีคุณสมบัติที่จะเป็น "แม่" และ "เมีย" ที่ดี คือ ต้องเป็นแม่บ้าน แม่เรือน เช่น ในเรื่อง เรื่องธรรมดา ของ ต. ศรี เมียของชายโสด ของ พ. เนตรรังษี หรือ เลือกหญิงที่พร้อมจะยอมรับความเป็นผู้นำ หรือ "ข้างเท้าหน้า" ของสามี ดังในเรื่อง รักที่ซ่อนเร้น ของ กุหลาบแก้ว เป็นต้น

ข) การแต่งงานใหม่

การเสนอแนวคิดเรื่องความรักกับการแต่งงานใหม่นี้ เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ชายและหญิงเป็นหม้ายโดยมีลูกติดตามจากการแต่งงานครั้งแรกด้วยแล้ว หญิงและชายนั้นได้พบคนรักเก่าที่ยังมีเยื่อใยความรักต่อกันอยู่ หรืออาจพบคนใหม่ที่ถูกใจ ทำให้ต้องตัดสินใจว่าจะแต่งงานใหม่หรือไม่ เรื่องสั้นบางเรื่อง เสนอแนวคิดว่า ชายและหญิงไม่ควรจะแต่งงานเพราะ

ควรมุ่งถึงหน้าที่ของความเป็นพ่อแม่และไม่ควรทำให้ลูกเสียใจดังในเรื่อง ลูกรักของแม่ ของ เทพ วีรวรรณ ส่วน สองจิตต์สองใจ ของ รุจิรัตน์ จิตตยโสธร แสดงให้เห็นว่าหนุ่มสาวปฏิเสธการ แต่งงานใหม่ และคงมีชีวิตอยู่กับลูกตามเดิม เพราะความคิดดังกล่าว แต่ในบางเรื่อง เสนอว่าการ แต่งงานใหม่อาจเกิดขึ้นได้เมื่อหนุ่มสาวมีความรัก ความเข้าใจกันและการยินยอมจากลูก เช่นในเรื่อง นางพายุ ของ อัสนีญา และ วนิดา ของ เพลินพิศ

ค) บทบาทและหน้าที่ของภรรยาต่อครอบครัว

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของภรรยาต่อครอบครัว มีทั้งแนวคิดที่เสนอว่าสามีควรมีหน้าที่เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ภรรยาควรจะเป็นช่างเท้าหลัง เชื้อเพลิงและปรนนิบัติ สามีเช่นในเรื่อง กฎโบราณ ของ คุณหนู ผิว ๆ เมีย ๆ ของ กรองกาญจน์ และ สัญญาใหม่ ของ จันทรา และยังไปว่านั้นยังมีความคิดที่เชื่อว่าคุณสมบัติเช่นนี้ของภรรยาจะสามารถผูกมัดใจสามี ทำให้ครอบครัวไม่แตกร้าง แม้เขาจะมีผู้หญิงคนใหม่ก็ตามอีกด้วย เช่นในเรื่อง สมบัติสตรี ของ เทวี และ ความดีที่ล้างความชั่ว ของ ธงชัย ณ สวนขวัญ

เรื่องสั้นหลายเรื่องเสนอแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่าภรรยาไม่ควรยอม คล้อยตามหรือประพฤติดัวเพื่อความพอใจและความต้องการของสามีแต่เพียงฝ่ายเดียว เช่น เรื่อง ดอกไม้ ของ แสงโสม แสดงให้เห็นว่าภรรยาสามารถตัดสินใจแยกทางเดินกับสามีเมื่อเธอรู้ว่า เขามีผู้หญิงคนใหม่ ส่วนเรื่อง ผิวหนุ่มเมียสาว ของ มาต เคมมัวแซล และ เรื่องไข่ดาว ของ สุนันทา แสดงให้เห็นว่าภรรยาสมัยใหม่ที่มีการงาน อาชีพ และรักที่จะเป็นตัวของตัวเองและ ทำงานนอกบ้านมากกว่า เอาใจใส่ดูแลบ้านและทำอาหาร สามารถมีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุขได้ ถ้า สามียอมรับสภาพเช่นนี้ได้โดยตระหนักว่าภรรยาและสามีควรมีอิสระและความเป็นตัวของตัวเองบ้าง ตามสมควร เช่นเดียวกับเรื่อง เบื้องตันแห่งอวสาน ของ ถนอม เสนอว่า สามีเองก็ควรปรับตัวให้เข้ากับภรรยาด้วยเช่นกัน มิใช่ให้ฝ่ายภรรยาปรับตัวเพียงฝ่ายเดียว และเรื่อง ลอง-ลอง-ลองอีกที ของ เทพ มหาเปารยะ เสนอว่า สามีควรช่วยตัวเองเรื่องงานบ้านและทำอาหารได้ เอง เมื่อภรรยาจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเงิน เนื่องจากเป็นช่วง เศรษฐกิจตกต่ำ และสามีถูกดูถูกจากภรรยา

ง) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา

แนวคิดที่เสนอทัศนะ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวใน

เรื่องสั้นส่วนหนึ่ง มีการเสนอว่าการจะมีครอบครัวนั้นจำเป็นต้องมีการวางแผน ทำตาม เป็นขั้นตอน เช่น ต้องมีบ้านก่อนที่จะมี "เรือน" (คือแต่งงาน) ใน ปลูกบ้านสร้างเรือน ของ เวทวงศ์ หรือ เสนอว่าก่อนที่จะหญิงชายจะแต่งงานกันควรจะมีความเป็นเพื่อนกัน เสียก่อน โดยให้เหตุผลว่า เมื่อแต่งงานแล้ว สามภรรยาจะได้มีความเข้าใจเห็นใจกัน เพราะความรู้สึกนี้จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงชีวิตคู่ เช่น เรื่อง โลกุตตร ของ ล. ตริสกุล และ ความเป็นตัวเมีย ของ ช. ลักษณะลิขิต นอกจากนี้ ยังแนวคิดที่เสนอว่าชีวิตแต่งงาน คือ ชีวิตที่แท้จริงแม้ว่าเมื่อมองจากภายนอก จะดูเหมือนว่าชีวิตแต่งงานมีความซ้ำซากจำเจ แต่แท้จริงแล้วชีวิตแต่งงานมีความหลากหลาย และต้องอาศัยความกล้าหาญ ความมุ่งมั่นเพื่อประดับประดาให้ชีวิตครอบครัวดำเนินไปอย่างราบรื่น ก้าวหน้า และอบอุ่นเช่นในเรื่อง เสน่ห์บ้าน ของ ฉ.น.ท.

เรื่องสั้นหลายเรื่องแสดงให้เห็นสภาพของครอบครัวที่สามภรรยามีเรื่องบาดหมาง ผิดใจกันแต่ก็สามารถสมานรอยร้าวที่เกิดขึ้นได้ด้วยความรักที่คนทั้งสองมีต่อกัน เช่น เรื่อง โรคไม่รัก ของ ศรีเพ็ชร หรือด้วยความเข้าใจและการพยายามปรับตัวให้เข้าหากัน เช่นใน สุดสวาท ของ ถ. ถวิลประวีติ บางครั้งปัญหาครอบครัวเกิดขึ้นจากผิดใจกันด้วยเรื่องเพียงเล็กน้อย แต่ต่างฝ่ายมีทิฐิและเอาแต่ใจตัวเองมากเกินไป จึงมีแนวคิดที่เสนอว่า สามภรรยาควรจะมีความหนักแน่น คิดถึงใจเขาใจเรา และเมื่อมีเรื่องขึ้นแล้ว หากผู้ผิดสำนึกตัวก็ควรให้อภัยกัน แนวคิดเช่นนี้มีหลายเรื่อง คือ สาเหตุที่จะต้องหย่า ของ โสรัจจ์ ผู้แพ้-ผู้ชนะ ของ สาคร คนผีทะเล ของ เปรมโกศล สนั่นกลับบ้าน ของ ยุพิน และ พี่สะใภ้ ของ อูมา หรือเมื่อสามภรรยามีเรื่องบาดหมางกันควรกลับคืนดีกัน เพื่อเห็นแก่ความสุขของลูก ในเรื่อง ลูกเสือเอก ของ แคนเดือน และ ผลตอบแทน ของ ส. บุรณะนนท์ เรื่องสั้นหลายเรื่อง แสดงทัศนะว่า การครองเรือนเป็นศิลปะชนิดหนึ่ง ต้องอาศัยกลวิธีต่าง ๆ เพื่อช่วยในการถนอมรัก ถนอมชีวิตคู่ให้ราบรื่น ซึ่งสามภรรยาแต่ละคู่ต้องเรียนรู้และพลิกแพลงวิธีการเอาชนะใจคู่ครองให้ได้ เช่นในเรื่อง หลังจากผู้ชาย ของ โชติ แพร่พันธ์ ชัยชนะของทรงวาด ของ ส. พรปรีชา และ กับข้าวสองอย่าง ของ บ. นุชศรี เป็นต้น

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก

แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก มักเสนอในลักษณะของการแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของบุคคลดังกล่าวมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่และสวัสดิภาพของกันและกัน เช่น มีทัศนะที่เสนอว่าความสุขของพ่อแม่อยู่ที่ความเจริญก้าวหน้าของลูก ดังปรากฏใน

เรื่อง ทาสยามเทพ ของ ส.จันทมิตร หรือ แสดงให้เห็นว่าครอบครัวที่แตกร้าง หรือพ่อแม่แยกทางกันเดิน ทำให้ลูกไร้สุข เกิดความว้าเหว่เช่นในเรื่อง เรื่องของแม่แดง ของ ก.สุรางคนางค์ และ บาปของใคร ของ วรทัศน์

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดที่เสนอในลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์การอบรมเลี้ยงดูลูกที่น่าสนใจมากคือ มีการเสนอว่า การอบรมเลี้ยงดูลูกในลักษณะที่พ่อแม่เป็นผู้ตัดสินใจในวางแผนและบงการการกระทำทุกอย่างของลูกจะทำให้เด็กไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งอาจทำให้เกิดผลเสียแก่ลูกได้ในอนาคตดังในเรื่อง งานหัวใจ ของ ศ. สุรียพันธ์ หรือมีการเสนอว่าเด็กจะเป็นคนดีต่อไปในอนาคตนั้นขึ้นอยู่กับ การเลี้ยงดูและอบรมในวัยเด็ก ใน เทอลูกสาว ของ อูมา

ความรักของแม่ที่มีต่อลูก เป็นแนวคิดที่มี เสนอในเรื่องสั้นจำนวนมาก และนับว่าเด่นที่สุดในเรื่องสั้นที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกโดยแสดงให้เห็นว่าความรักของแม่นั้นยิ่งใหญ่เพียงใด เช่นเรื่อง คุณแม่ ของ มัชวาท เสนอแนวคิดว่าความรักของแม่ต่อลูกเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกและใน แม่ ของ ส. พรปรีชา และ แม่ของลูก ของ พรรษา แสดงให้เห็นความรักของแม่ที่ยอมเสียสละลำบากตรากตรำและทุกข์ยาก เพื่อเลี้ยงดูลูกให้มีความสุขสบาย และได้รับการศึกษาที่ดี และเมื่อลูกทำผิดเพียงใดก็ตามแม่ก็สามารถอดภัยให้ได้เสมอดังในเรื่อง เลือดนอก ของ ปลั่ง ลิตวาติน แต่ก็มีเรื่องที่เสนอให้เห็นว่าแม่ไม่ควรรักและห่วงใยลูกมากจนเกินเหตุ เพราะจะทำให้ลูกเสียคนได้ใน แม่หลงลูก ของ นายอุทราพิพยารักษ์

ส่วนความรักระหว่างพี่น้องร่วมสายโลหิต ก็ได้รับการเสนอว่าเป็นความรักที่เต็มไปด้วยความผูกพันแน่นแฟ้น ลึกซึ้ง และพร้อมที่จะเสียสละเพื่อกันและกัน ดังเรื่อง ความรักของพี่สาว ของ "?" และ สุดบุชา ของ ประกอบ แสดงให้เห็นว่าพี่ยอมเสียสละความสุข ความสบาย หรือแม้กระทั่งคนที่ตนรักเพื่อความสุขของน้อง ส่วนเรื่อง พี่จำ ของ ดาวอังคาร แสดงให้เห็นว่า พี่ชายยอมให้อภัยแก่น้องชายเมื่อ เขากลับมาสารภาพผิดด้วยความเสียใจหลังจากลอบเป็นชู้กับพี่สะใภ้และพาเธอหนีไปด้วยกัน ส่วนเรื่อง จรรยาณารี ของ จันทร์กumar แสดงให้เห็นว่าน้องสาวสามารถอุทิศตนยอมเสี่ยงชีวิตเพื่อช่วยพี่สาวให้พ้นจากการรังแกของชายคนหนึ่งได้

แนวคิดสุดท้ายเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว คือมีทัศนคติที่เสนอว่าลูกควรจะมี ความกตัญญูต่อพ่อแม่ โดยเสนอว่าลูกควรจะมี ความกตัญญูและ เชื่อฟังคำสั่งสอนผู้บังคับ เกิดเกล้า โดยแสดงให้เห็นว่าถ้าใครทำได้เช่นนี้ก็จะประสบความสำเร็จ เรื่องในชีวิต เช่น เรื่อง เรื่องที่น่าเบื่อ ของ ศาครบูล และ ความกตัญญู ของ ประภาศรี หรือแสดงให้เห็นว่าลูกที่อกตัญญูไม่ทดแทนคุณ มีหน้าซำยังถูกเหียดหยามมารดาของตนเอง ต้องถูกฟ้าดินลงโทษเข้าสักวันหนึ่ง ในเรื่อง ลูกอกตัญญู ของ ดาวพระอังคาร

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเพณี เสนอแนวคิดในสมัยนี้สรุปได้ว่ามีการกล่าวถึง บรรทัดฐานในการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวว่าควร จะเลือก แต่งงานกับคนที่ตนรัก และเมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงควรจะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือน อย่างไรก็ตาม ก็มีแนวคิดที่เสนอว่า ถ้าหากมีเงื่อนไขหรือเหตุผลเพียงพอ ฝ่ายหญิงอาจเป็นออกไปประกอบอาชีพการงานนอกบ้านได้ด้วย และฝ่ายสามีควรจะปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตที่เปลี่ยนไป เช่น ช่วยเหลือตัวเองโดยการทำอาหาร หรือทำงานบ้านได้บ้าง ปรากฏการณ์ดังกล่าว นับว่าเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาทและสถานภาพของสมาชิกในสถาบันครอบครัวที่น่าสนใจ

ส่วนปัญหาเรื่องการแต่งงานใหม่ของสามี หรือภรรยาที่เป็นหม้าย ยังไม่รับการยอมรับนัก พันธะเรื่อง "ลูก" เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งหรือหยุดยั้งการแต่งงานใหม่ที่สำคัญ ส่วนแนวคิดที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก แสดงให้เห็นชัดว่าความคิดที่ว่าความรักของแม่ยิ่งใหญ่ และลูกควรจะมี ความกตัญญูต่อผู้ให้กำเนิด ดำรงอยู่อย่างแน่นแฟ้นมากในสถาบันครอบครัว ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวในเรื่องสั้นไทยประเพณี เสนอแนวคิดในสมัยนี้ แสดงให้เห็นว่าสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีเสถียรภาพและความเป็นระเบียบแบบแผน นอกจากนี้ ก็มีแนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของการหย่าร้างของพ่อแม่ที่มีต่อลูก และการเสนอแนะแนวทางการอบรมเลี้ยงดูลูกให้ถูกวิธีบ้างเล็กน้อย

๔. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและความเชื่อในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและความเชื่อในสังคมที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยใน ๑๐ ปีนี้มีดังต่อไปนี้คือ

ก) ชีวิตกับโชคเคราะห์และกรรม

แนวคิดเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีเคราะห์กรรมมาแต่กำเนิดแม้จะพยายามขวนขวายหาความก้าวหน้าหรือความสุขในชีวิตเพียงใดก็ตาม ก็ไม่อาจประสบผลสำเร็จได้ เช่น เรื่อง

ผจญกรรม ของ ช. จาตนิลพันธุ์ หรือ มีแนวคิดที่เสนอว่ากรรมเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ ชีวิตของคนเราต้องดำเนินไปตามกรรมที่กระทำไว้ (ทั้งในชาตินี้และชาติก่อน) เช่น เรื่อง เยี่ยมวิมาน ของ เสียว ส่วนเรื่อง กรรมไม่สิ้น ของ ศ. เจริญสุข เสนอว่า การที่บางคนมีชีวิต ยากจน ต้องดิ้นรนท่ามาหาเลี้ยงชีพนั้นเป็นเพราะเขายังมีกรรมอยู่หรือ เคยกระทำกรรม (ไม่ดี) ไว้มาก

เรื่องสั้นอีกส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นว่าคนเราประกอบไปด้วยกรรมดีและกรรม ชั่ว การมีชีวิตอยู่จึงต้องผจญกับสุขและทุกข์บ้างสลับกันไป เช่น ในเรื่อง ห้วงหนึ่งของมนุษย์ ของ ส. โพธิศิริ เหยียบมนุษย์ ของ พานิช และ หนทางชีวิต ของ ปรีชา พัตรपाल เป็นต้น หรือมิฉะนั้นก็เสนอในลักษณะที่ว่า เป็นธรรมชาติของชีวิตที่ต้องมีทั้งยากดีมีจนสุขและทุกข์ปะปนกันไป เช่นใน ชีวิตล่าเคี้ยว ของ รุจา-เพ็ญศรี สัจฉานครั้งสุดท้าย ของ ป. บุรณะศิลปิน และ ลูกรัก-เมียขวัญ ของ ล. ศรีเสวก เป็นต้น

ข) ชีวิตกับหลักการ "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"

ความคิดเช่นนี้ปรากฏในเรื่องสั้นหลายเรื่อง โดยแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ทำดี จะได้รับผลตอบแทน คือ มีความสุข หรือความเจริญก้าวหน้าในบั้นปลายชีวิต ได้แก่เรื่อง สคราญ ของ แคนเดือน คู่ชีวิต ของ เพลินพิศ และ บ้านท่าเพ็ชร ของ ป. สรรพदानนท์ ส่วนเรื่อง บาปที่มองเห็น ของ ประจิต จุลพันธ์ บาปที่มองเห็น ของ บ. นุชศรี แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ทำบาปกรรมไว้วันหนึ่งกรรมนั้นต้องกลับมาสนองผู้กระทำ ไม่ช้าก็เร็ว ไม่ช้าก็ชาตินี้ก็ ชาติหน้า

เรื่องสั้นบางเรื่องเสนอแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดข้างต้น คือ ทำดีกลับไม่ได้ดี เช่น ในเรื่อง ยอดชาย ของ ตั้งศรี และ ผู้ที่พระเจ้ารัก ของ บ. นุชศรี แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ตั้งใจทำความดีมาตลอดเวลากลับต้องมีอายุสั้น เสียชีวิตลงตั้งแต่อายุน้อย และสรุปว่าเป็นเช่นนี้เพราะโลกไม่ยุติธรรม

ค) ชีวิตกับหลักการ "ความสันโดษ"

แนวคิดนี้เสนอว่าการดำรงชีวิตควรยึดหลักความสันโดษ แสดงออกใน ลักษณะของการ เสนอว่าคนเราควรพอใจกับสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง จึงจะทำให้มีชีวิตอย่างเป็นสุขได้ เช่น เรื่อง ไข่ดาวกับแอม และ ต้นไม้ทอง ของ ฉ.น.ท. แสดงให้เห็นว่า คนที่ภูมิใจ ในตนเอง รู้จักฐานะ และความเป็นอยู่ของตน จะมีชีวิตอยู่อย่าง เป็นสุข ส่วนเรื่อง เพ็ญศรี ของ

ม. กมล เสนอว่าความสุขของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่เงินทอง ความมั่งคั่งทางทรัพย์สิน การมีความสุขที่แท้จริง มิใช่ความสุขทางกาย แต่เป็นความสุขทางใจ การอยู่อย่างสบายใจ เช่นเดียวกับเรื่อง ทางเกษม ของ เสาวรักษ์ ที่เสนอว่า การยึดถือหลักธรรม (พุทธศาสนา) คือหนทางที่จะนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง ส่วนเรื่อง สวรรค์ของคนยาก ของ โชติ แพร่พันธ์ เสนอการแสวงหาความสุขจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่ต้องซื้อหาด้วยเงิน เช่น จากความงามของธรรมชาติ การอยู่ร่วมกับคนที่รัก การได้ทำงานที่ตนพอใจ และความมีอิสระในชีวิตของตนเอง ส่วนเรื่อง มุนียาตรา ของ นวนาค เสนอว่าวิถีชีวิตที่นำความสุขมาให้คนเราอย่างแท้จริง คือ การมีชีวิตอยู่ร่วมกันของหนุ่มสาว ด้วยความรัก ความเข้าใจ โดยไม่เกี่ยวข้อง สนใจกันทางกามารมณ์ คืออยู่ร่วมกันเพื่อนผู้ร่วมทางกันแสวงหาสัจธรรมด้วยการสนทนาธรรม ถกเถียงอภิปรายและการแสวงหาความรู้

นอกจากนี้แล้ว มีการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตว่า คนเรามีวันเวลาที่จะผิดพลาดได้ แต่ให้ถือว่า ความผิดพลาดเป็นบทเรียนหรือประสบการณ์ ที่จะทำให้เราคำเนินชีวิตต่อไปอย่างระมัดระวัง โดยให้เหตุผลว่า เพราะทุกคนมีโอกาสกลับตัวเป็นคนดีได้เสมอ แม้ว่าความผิดพลาด จะนำความเสียหายมาให้ก็ไม่ควรท้อแท้ หรือเสียใจจนเกินเหตุ เช่น ในเรื่อง ต้นฤดูหนาว ของ สุรินทร์ ทองสด แสนที่จะเศร้า ของ แคนเดือน และ หนังสือจากห้องสมุด ของ จ.จ.ร. เป็นต้น

ง) ธรรมชาติของมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่ง เสนอแนวคิดในสมัยนี้ ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นแบบฉบับของมนุษย์ซึ่งเป็น "คนดี" ในสังคมว่าควรจะมีลักษณะ ดังนี้ คือ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ถูกต้องสมบูรณ์ เช่น ในเรื่อง ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ของ ส. มุสิกพันธ์ และ นกขายน้ำ ของ บ. นุชศรี หรือ คนดีควรเป็นผู้ที่ไม่ลืมตน และหลงใหลในเกียรติยศที่มีอยู่ เช่น เรื่อง ชานาในสายเลือด ของ นายอุทาร์ ทิพยรักษ์ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีชื่อเสียงและเกียรติยศในสังคมคนหนึ่ง ซึ่งคงภูมิใจ และไม่ละอายที่จะใช้ชีวิต มีสมาคมและความเป็นอยู่อย่างชานาเหมือนในวัยเด็กของเขา

นอกจากนี้แล้ว ยังมีแนวคิดที่เสนอทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติหรือธาตุแท้ของมนุษย์อีกด้วย เช่น เสนอว่าธรรมชาติของมนุษย์มีแต่ความเห็นแก่ตัว ความรักความเอาใจใส่เพื่อนมนุษย์เป็นไปเพียงชั่วขณะไม่ยั่งยืน คนเราจึงไม่ควรหวังอะไรมากจากผู้รอบข้าง เช่น ใน กรอบรูปไม้มะเกลือ ของ อ. ไชยวรศิลป์ ส่วนเรื่อง ความไม่สำเร็จ ของ พลัฒพงษ์

มีแนวคิดที่เสนอว่าคนเรามีทั้งดีและเลวอยู่ด้วยกัน มิใช่จะมีเพียงด้านใดด้านหนึ่ง และเสริมว่ารูป ลักษณะภายนอกไม่อาจบ่งบอกคุณภาพของคนได้อย่างเด็ดขาด ส่วนเรื่อง เหลี่ยม ของ สมโพธิ์ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการคบหาสมาคมว่าต้องรู้จักว่าจะคบกับคนไหนในลักษณะใด เพราะธรรมชาติของคนเรามีหลายด้านทั้งดีและเลวนั่นเอง

มีเรื่องสั้นหลายเรื่องเสนอความคิดว่าธาตุแท้ของผู้คนในสังคมว่ามีแต่ความ หลอกลวง การสวมหน้ากากเข้าหากัน การแสวงหาตัวเป็นคนดี หรือผู้บริสุทธิ์ แต่เบื้องหลังหรือ โดยแก่นแท้แล้ว เต็มไปด้วยความสกปรกโสมม มุ่งเอาโรคเอาเปรียบผู้อื่น เช่นใน ผู้จืดในสายตา ของ ผู้ร้าย ของ จรัส และ สาธุชน ของ แม้นิตย์ ส่วนเรื่อง สุดเสียขาย ของ ส. พิบูลย์สวัสดิ์ เสนอทัศนะว่าฐานะทางการเงินของคนเรามีผลต่อ การมองโลกและการใช้ชีวิตของคนเราด้วยว่าเป็นเช่นไร คนรวยมีแต่ความสุขสบายจึงมองว่า โลกนี้น่าอยู่มีแต่ความสวยงาม ส่วนคนจนมีแต่ความทุกข์ต้องดิ้นรนทำมาหากินจึงรู้สึกว่าการ มอง หดหูไร้สุขและคิดว่าโลกนี้ไร้ความยุติธรรม เป็นต้น

จ) ค่านิยมเรื่องอาชีพ

แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยม เรื่องอาชีพในสังคมใน เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่ง เสนอแนว คิด ในสมัยนี้ มีการเสนอทัศนะว่าคนเราควรจะมีเกียรติอาชีพรับราชการเพราะถือว่าเป็นอาชีพ ที่มีเกียรติและมั่นคง เช่น ในเรื่อง หลงลิเก ของ ศารทูล เรื่องสั้นบางเรื่องเสนอการทำงาน ใด ๆ ก็ตามหากทำด้วยความขยันขันแข็งก็อาจก้าวหน้าได้ดีเช่นกัน ดังในเรื่อง อุบายรักษาโรค ของ โกกิล่า

เรื่องสั้นหลายเรื่อง เสนอความคิดว่าคนเราไม่ควรมุ่งหวังทำราชการ แต่เพียงอาชีพเดียว อาชีพค้าขายหรือทำเกษตรกรรมก็สามารถทำความมั่งคั่งและมั่นคงมาสู่ประ- กอบอาชีพนี้และประเทศชาติได้ เช่น ในเรื่อง มนุษย์ตัวอย่าง ของ ล. ศรีเสวก มีขวดมาขาย ของ สุริย์ แดงอ่อน ผมเป็นเกษตรกร ของ นิพนธ์ และ เรื่องของมาลีณี ของ ศรีอุทัย เป็นต้น

นอกเหนือจากแนวคิดที่เสนอมาข้างต้นแล้ว ยังมีแนวคิดอีกประเภทหนึ่งซึ่งจัด ไว้ในหัวข้อนี้คือ เรื่องสั้นที่เสนอให้เห็นความเชื่อ เรื่องวิญญาณที่ว่า คนเราตายแล้ว ยังมีวิญญาณหลง เหลืออยู่ ล่องลอยไปตามที่ต่าง ๆ หลังจากตายได้ช่วงเวลาหนึ่ง หลังจากนั้นก็จะไปตามทางที่ได้ สร้างกรรมไว้ว่าดี ชั่วอย่างไร ดังในเรื่อง ไปแต่ตัว ของ วร วรวัจน

วิญญานประหวัค ของ วัทถุญ วิญญาน และ วิญญานรำพึง ของ สาคร

สรุปได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและความเชื่อ ในสังคมที่ปรากฏใน เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดในช่วงนี้ มีข้อน่าสังเกตว่าความคิดดังกล่าวแนบแน่นอยู่กับ ความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องบุญกรรม การทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว หรือ การครองชีพอย่างสันโดษ หรือความเชื่อว่ามีมนุษย์ประกอบด้วยกายและจิต เป็นต้น ส่วนค่านิยมเรื่องอาชีพ โดยทั่วไปยังคงยึดถือว่า การรับราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติและมั่นคง แต่อย่างไรก็ตามมีเรื่อง สั้นหลายเรื่องที่เสนอความคิดว่าอาชีพใด ๆ อาจมีคุณค่าและความเจริญก้าวหน้าได้ทั้งสิ้นหากผู้นั้น มีความขยันขันแข็ง

๔. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและการเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิด ใน ๑๐ ปีนี้ เป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพบ้านเมือง การเปลี่ยนแปลงในสังคม อันเนื่องมาจาก วัฒนธรรมตะวันตก ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมเมืองและชนบท และ ความคิดเห็นทางการเมืองในส่วนของหน้าที่ของประชาชนอันพึงมีต่อรัฐ ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้คือ

ก) แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

๑) แนวคิดเกี่ยวกับสังคมสมัยใหม่

สังคมสมัยใหม่ ในที่นี้หมายถึงสังคมไทยในสมัยนั้นที่มีความเจริญทาง วัตถุ มีอาคาร สิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ ถนนหนทาง ความสะดวกสบายอันเกิดจากการ รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในประเทศ รวมถึงการมีสโมสร สถานที่เดินรำ และโรงภาพยนตร์ ด้วย ความคิดเห็นส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับสังคมสมัยใหม่นี้ มักแสดงออกในลักษณะที่ไม่พอใจ หรือไม่เห็น ด้วยกับสภาพสังคมเช่นนี้ โดยให้เหตุผลว่าความเจริญของสังคมสมัยใหม่นี้เป็นเพียงความเจริญ ภายนอก ไม่ได้ช่วยส่งเสริมให้จิตใจของผู้คนในสังคมเจริญตามไปด้วย แนวคิดเช่นนี้มีในเรื่อง ผู้ก่อกำเหนิดหนูเฉลิมในตำบลบางเสาธง ของ ช. จาตนิลพันธ์ เพื่อนเที่ยว ของ มรกต บางแนวคิดเสนอว่า สังคมสมัยใหม่ซึ่งได้รับวัฒนธรรมตะวันตกนี้ ทำให้ศีลธรรมและวัฒนธรรมดั้งเดิม เสื่อมลง เช่น ในเรื่อง คืนหนึ่งที่หิวหิน ของ เกษกุล และ โลกภายนอก ของ อ. ตุงกพิณธุ์ บางเรื่อง เสนอให้เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้ผู้คนในสังคมปลิ้นปล้อน หลอกหลวง สวมหน้ากาก เข้า หากันใน ศิลปะที่โลกนิยม ของ อมเรศ หรือแสดงให้เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ ทำให้เงินมีบทบาท ในสังคมมากขึ้น และทุกวันนี้สังคมต้องการคนที่มีเงินเท่านั้น ใน เพลงที่เขาชอบ ของ ฉลองศรี

สุวรรณศิลป์ ส่วนใน ลูกไม่มีเหลี่ยม ของ จ่านง วงศ์ข้าหลวง แสดงให้เห็นพฤติกรรมของคนในสังคมสมัยใหม่ว่า พร้อมจะฉ้อฉลเพื่อให้ได้เงินมาโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องหรือศีลธรรมอีกต่อไป เช่นเดียวกับเรื่อง ผู้ที่มาจากโลกบริสุทธิ์ ของ ศรีบูรพา เสนอแนวคิดเช่นเดียวกันว่า คนในสังคม โดยเฉพาะสังคมคนกลางคืน ซึ่งมองดูสวยงาม ยิ้มแย้ม เข้าหากันนั้น ต่างคบหากันด้วยการหวังได้รับสิ่งแลกเปลี่ยน แม้แต่ความรักก็เช่นเดียวกัน หนีไม่พ้นลักษณะหวังผลตอบแทนเช่นกัน

๒) แนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์ยากในสังคม เมืองและชนบท

แนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์ยากในสังคมเมืองและชนบทที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่ง เสนอแนวคิดใน สมัยนี้ เป็นแนวคิดที่เสนอในลักษณะของการสะท้อนให้เห็นภาพความทุกข์ยากของผู้คนทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท โดยแสดงให้เห็นว่าความทุกข์ยากของผู้คนเหล่านั้นสืบเนื่องมาจากปัญหาความยากจน แนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์ยากในสังคม เมืองมีปรากฏในเรื่องสั้นต่าง ๆ เช่น เรื่อง สุดหนทาง ของ ร. รักษา แสดงให้เห็นการดิ้นรนหางานทำของชายคนหนึ่งเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวที่เต็มไปด้วยความอึดอัด ส่วนเรื่อง คนไม่เสียรักษา ของ สุรินทร์ทองสอด แสดงให้เห็นความลำบากของครอบครัวที่ยากจน สามีหารายได้ไม่พอ เพียงค่าใช้จ่ายในครอบครัว แล้วมีหน้าซำยังถูกเกณฑ์ไปทำงานโยธา เนื่องจากเขาไม่มีเงินจ่ายค่ารักษาพยาบาล ส่วนเรื่อง อาชญากร ของ วงศ์สุวรรณ เสนอแนวคิดว่าความยากจนอาจทำให้ผู้คนตัดสินใจก่ออาชญากรรมได้

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์ยากในชนบท มีปรากฏในเรื่องสั้นต่าง ๆ เช่นเรื่อง เมื่อเทียนดับ ของ ร. วุฒาพิศัย แสดงให้เห็นชีวิตลำบากของชาวชนบทที่ยากจน ส่วนเรื่อง ความจำเป็น (ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง) แสดงให้เห็นว่าความอดอยากยากแค้นของชาวนาชนบทหมู่บ้านหนึ่ง ทำให้เกิดการเบียดเบียนเพื่อนบ้านด้วยตนเอง (แต่ภายหลัง ผู้เบียดเบียนนั้นก็ทำไม่ลง เพราะทุกคนล้วนแต่อึดอัดเหมือนกันทั้งสิ้น) ส่วนเรื่อง ผู้ถูกทำลาย ของ สุรียา และ อ้ายเสือจำเป็น ของ ศ. เจริญสุข นอกจากจะแสดงให้เห็นความทุกข์ยากของชาวชนบทที่สืบเนื่องมาจากความยากจนแล้วยังแสดงให้เห็นว่าผู้คนเหล่านี้ยังถูกรังแก และ เบียดเบียนจากส่วนราชการและเพื่อนบ้านซึ่งมีสถานะทางสังคมที่ดีกว่าอีกด้วย

ข) แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่ง เสนอแนวคิดในช่วงนี้ ส่วนใหญ่เป็นความคิดเกี่ยวกับความรักชาติและวิธีการแสดงออกซึ่งความรักชาติของผู้คนในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับความรักชาติ เช่น เรื่อง ผู้แพ้รัก ของ เสรีบุรุษ เสนอว่าความรักชาติเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่และสำคัญกว่าความรักชนิดอื่น ๆ ส่วนเรื่องสั้นที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงออกซึ่งความรักชาติมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เรื่อง สุภาพบุรุษภายใน ของ "๑๑๑" เสนอว่า คนเราสามารถแสดงความรักชาติได้ด้วยการประกอบอาชีพการงานสุจริต ทรัพย์ในดิน ของ สีชล เสนอให้คนไทยแสดงความรักชาติด้วยการขยันขันแข็งทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรยึดอาชีพกสิกรรม เช่นเดียวกับแนวคิดใน อาชีพประเสริฐ ของ ถ. ตราวุฒรัตน์ เสนอให้คนไทยประกอบอาชีพกสิกรรมและควรช่วยบริจาคเงินเพื่อซื้ออาวุธไว้ป้องกันประเทศ ส่วนเรื่อง เมื่อได้ยินเสียงแตร ของ กวาง และ แหวนวิวาท ของ ช. แสงเพ็ญ เสนอแนวคิดเรื่องการช่วยบริจาคเงินเพื่อซื้ออาวุธสงคราม ไว้ป้องกันประเทศว่าเป็นการแสดงความรักชาติ

แนวคิดที่เสนอวิธีการแสดงความรักชาติ ที่มีมากที่สุดคือ การเสนอว่าผู้ชายควรเป็นทหาร และพร้อมที่จะออกรบเมื่อชาติบ้านเมืองต้องการ เพราะการกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นเกียรติสูงสุดที่ลูกผู้ชายควรจะทำด้วยความภาคภูมิใจและเรียกร้องให้คนไทยเห็นแก่ประเทศชาติมากกว่าความรัก และครอบครัว เช่น ในเรื่อง บางเพรียง ของ บุญส่ง บำรุงพงศ์ งานของลูกผู้ชาย ของ ส. แสงผล เลือกลูกไทย ของ พัว บัวบาน บัวบูชาชาติ ของ วิเชียร ดันพาณิชย์ พ. ๔ หล่อนรักทหาร ของ อนงค์ พงศ์พิพิธ ยอดดวงใจ ของ วิริยะกุล และ นิรมล ของ อุลิต ส่วนเรื่อง หน้าที่ของคนรักชาติ ของ ศรีอิศรา เสนอว่าทุกคนควรมีส่วนในการแสดงความรักตามความสามารถและความเหมาะสม เช่น ผู้ชายที่เป็นหนุ่มแล้วควรสมัครเป็นทหาร, ส่วนที่ยังเป็นเด็กอยู่ควรเป็นยุวชนทหาร และผู้หญิงควรสมัครเป็นกองอาสา-กาชาด เพื่อทุกคนจะได้มีส่วนช่วยเหลือประเทศชาติซึ่งเป็นของคนทุกคน

แนวคิดเรื่องความรักชาติ และการแสดงความรักชาติด้วยการเสียสละชีวิตทำสงครามและต่อสู้เพื่อบ้านเมือง มีในเรื่องสั้นที่มีเนื้อเรื่องอิงประวัติศาสตร์ตอนไทยรบพม่าหลายเรื่อง เช่น บ้านตามไฟ ของ บุศราคัม ลูกบ้านโป่ง ของ ล. ค. เชนทรทวา และ เลือกดอกลา ของ รศม ฌมมพ. เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองในประเทศอื่น ๆ มีบ้างเล็กน้อย เช่น มีแนวคิดที่เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ก่อให้เกิดความเสมอภาคและความขึ้นบานมาสู่คนไทย เช่นใน เรื่อง คิดถึงอะไรคะ และ สิทธิที่ได้รับใหม่

ของ ป. บุรณะศิลปิน ส่วนเรื่อง ถ้าโลกหันมาหัวเราะกัน ของ จรัส เสนอความคิดว่าโลกทุกวันนี้มีแต่ความตึงเครียดวุ่นวาย อันจะเป็นบ่อเกิดของสงครามได้ คนเราจึงควรจะมียิ้มแยม และหันหน้าเข้าหากันด้วยจิตไมตรี เพื่อลดสภาพวิกฤตของสังคมลงเสีย

สรุปได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับสังคมและการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเท มุ่งเสนอแนวคิดในทศวรรษนี้ เสนอความคิดเห็นที่สำคัญ ๓ ประเด็นคือ

(๑) แนวคิดวิพากษ์วิจารณ์ความเจริญทางวัตถุและการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก ในเชิงเป็นปฏิปักษ์มากกว่านิยมชมชอบ ความคิดส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องนี้มักเสนอว่าความเจริญทางวัตถุเป็นเหตุทำให้ศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของไทยเสื่อมโทรมลง

(๒) แนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์ยากลำเค็ญของคนในสังคม เมืองและชนบท อันสืบเนื่องมาจากปัญหาความยากจน มีปรากฏบ้างแล้วแม้จะเป็นส่วนน้อยก็ตาม และมักจะเสนอความคิดนี้ในลักษณะของการ สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตของคนยากจนเหล่านั้น

(๓) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความรักชาติ และการแสดงความรักชาติ โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเป็นทหาร การพลีชีพเพื่อชาติ การบริจาคเงินให้รัฐบาลนำไปซื้ออาวุธป้องกันประเทศ และการขยันขันแข็งทำมาหากิน เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าสารดังกล่าว สอดคล้องกับยุคของการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งประกาศใช้ "รัฐนิยม" ๑๒ ฉบับ (ดู แถมนุช นุ่มนนท์ ๒๕๒๑ : ๓๔) การสร้างกระแส "ชาตินิยม" จนกระทั่งมีการทำสงครามอินโดจีน เพื่อยึดดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง คือ เสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ คืนมาจากฝรั่งเศสได้ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ (๒๕๒๑ : ๓๔) และการปลุกเร้าให้ประชาชนไทยขยันขันแข็งทำมาหากินนี้เป็นแผนการหนึ่งในนโยบาย "การสร้างชาติ" เช่นกัน

แนวคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเทมุ่งเสนอแนวคิดระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔ ดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า แนวคิดส่วนใหญ่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับความรักของหนุ่มสาว ซึ่งมีทั้งความคิดที่ยกย่องเทิดทูนความรักเหนือสิ่งอื่นใด และความคิดในลักษณะยอมจำนนว่าความรักและการกระทำอันเนื่องมาจากความรักจำเป็นต้องอยู่ในกรอบของค่านิยมและประเพณีในสังคม ในส่วนของแนวคิดเทิดทูนความรักนี้มีลักษณะโน้มเอียงไปทางการถือเอาความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของตนเป็นใหญ่ แต่ความคิดเทิดทูนความรักนี้ มักจะไม่มี การปะทะกันอย่างรุนแรง

กับอุปสรรคของความรักซึ่งเกิดจาก คำนิยมหรือประเพณีในสังคม แต่เมื่อใดความรักมีอุปสรรค จากคำนิยมหรือประเพณีในสังคม แนวทางการแก้ปัญหา มัก เกิดขึ้นในลักษณะของการยอมจำนน หรือยอมพ่ายแพ้ต่ออุปสรรคดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นอุปสรรคจากคำนิยม เรื่อง เงินตรา เชื่อชาติ ขนชั้น หน้าที่ศีลธรรม และประเพณีคลุมถุงชน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปฏิเสธคำนิยม เรื่อง เงินตรา และประเพณีคลุมถุงชนซึ่งมีอิทธิพลครอบงำเสรีภาพส่วนบุคคลในเรื่องของความรักก็ได้ เริ่มปรากฏมีบ้างแล้ว

แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงที่สะท้อนออกมาจาก เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่ง เสนอแนวคิดในสมัยนี้ นี้ ยังคง เสนอทัศนะเกี่ยวกับแบบฉบับของผู้หญิงที่ดี ตามบรรทัดฐานที่เกิดจากคำนิยมดั้งเดิมของสังคม เป็นหลัก คือ คำนิยม เรื่องพรหมจรรย์ การรักษานวลสงวนตัว การเป็นข้างเท้าหลัง และการเป็น แม่บ้านแม่เรือน เป็นต้น และมีแนวคิดที่มองว่าความเจริญทางวัตถุในสังคม ซึ่งเป็นผลกระทบจากการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามานั้นส่งผลในทางลบแก่ผู้หญิงในสังคม คือทำให้ผู้หญิงมีนิสัยฟุ้งเพื่อ ขาดคุณสมบัติของ "กุลสตรี" และ เสียคน (ในความหมายการเสียความบริสุทธิ์) ได้ง่าย และมี เรื่องสั้นบางเรื่อง เช่น คืนหลังวันเฉลิม ของ น. ประภาสทิติ เสนอทัศนะวิพากษ์วิจารณ์การศึกษา สมัยใหม่ว่าเป็นสาเหตุทำให้ผู้หญิงละเลยคุณสมบัติการเป็นแม่บ้านแม่เรือน และใน เรื่อง ปัญหาของ หญิง ของ มรกต เสนอความคิดว่า การที่ผู้หญิงหันไปประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น มีเวลาเอา ใจใส่ครอบครัวน้อยลงจะเป็นมูลเหตุทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม ก็มี เรื่องสั้นบาง เรื่องที่เสนอทัศนะเกี่ยวกับผู้หญิงในฐานะปัจเจกบุคคล ที่มีความสามารถทัดเทียมผู้ชาย แสดง ให้เห็นว่าผู้หญิงอาจประกอบอาชีพการงานนอกบ้านได้ ถ้าเธอเป็นคนมีเหตุผล ขยันขันแข็ง กล้า- ตัดสินใจ ความคิดที่สนับสนุนความเป็นปัจเจกบุคคลของผู้หญิง เช่นนี้นับได้ว่าเป็นการมองผลกระทบ จากการศึกษาในเชิงบวก และเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงในลักษณะดังกล่าวมีแนวโน้มไป ในทางที่ดีขึ้น ทัศนะดังกล่าวนี้ส่งเสริมให้เด่นชัดขึ้นในเรื่องสั้นที่มีแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ ของภรรยาต่อครอบครัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นทัศนะที่น่าสนใจที่สุดของแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว ในเรื่อง สั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔ นี้

แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและความเชื่อในสังคม ที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนว คิด ในสมัยนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ความคิดดังกล่าวแนบแน่นอยู่กับคติพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อเรื่อง บุญ กรรม การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การครองชีพอย่างสันโดษ และ ความ เชื่อที่ว่ามนุษย์ประกอบไปด้วยกายและจิต อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต และความเชื่อ

ในสังคมในเรื่องสั้นไทยเหล่านี้มีท่าทีของการสะท้อนสิ่งที่อยู่ในสังคมเท่านั้น มิได้มีท่าทีของการเสนอความคิดเพื่อจะ "นำ" หรือ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติดั้งเดิมที่มีต่อชีวิต

ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับสังคมมีการพูดถึงความทุกข์ยากของผู้คนซึ่งเกิดจากปัญหาความยากจน กับการวิพากษ์วิจารณ์ความเจริญทางวัตถุในเชิงลบ เป็นส่วนใหญ่ แต่ความคิดดังกล่าวยังขาดความซับซ้อน หลากหลายและความจริงจังอยู่บ้าง และนับได้ว่าความคิดเหล่านี้มีเพียงส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดในเรื่องอื่น ๆ เช่น เกี่ยวกับความรัก ผู้หญิง และครอบครัว เป็นต้น

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองนั้น ปรากฏว่าผลกระทบจากการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ ในลักษณะที่ก่อให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองหรือการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองโดยตรงในเรื่องสั้นไทยเหล่านี้มีอยู่น้อยมาก ผลกระทบดังกล่าวจะมีบทบาทต่อการเสนอความคิดเรื่องความรักและเสรีภาพส่วนบุคคลเรื่องความรักมากกว่า แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองที่เด่นชัดที่สุดในเรื่องสั้นไทยเหล่านี้ คือ แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม ซึ่งเสนอให้คนไทยพลสีชีพเพื่อชาติ รักการเป็นทหารและบริจาคเงินเพื่อให้รัฐบาลนำไปซื้ออาวุธ ซึ่งล้วนแต่สอดคล้องกับนโยบายสร้างชาติของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๔ เป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปแล้วลักษณะเด่นของแนวคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิด ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔ คือแสดงให้เห็นความคิดและความเป็นไปที่มีอยู่ในสังคมไทยช่วงนั้นในลักษณะของการรายงานเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ในสังคมอย่างที่เป็นอยู่ แม้ว่าจะมีความคิดในลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาบ้าง แต่ก็มีอยู่เป็นส่วนน้อย และที่มือผู้บ้างนี้ก็มิแนวมโน้มส่วนใหญ่ว่ามักจะยึดถือเอาความคิดและความรู้สึกของตนเป็นใหญ่ในการตัดสินหรือวิพากษ์วิจารณ์สรรพสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ชัดมากในแนวคิดเกี่ยวกับความรักซึ่งเป็นแนวคิดส่วนใหญ่ของเรื่องสั้นไทยเหล่านี้ การศึกษาด้านกลวิธีการแสดงแนวคิดในเรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิด ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔ ในบทต่อไปจะแสดงให้เห็นว่านักเขียนมีกลวิธีการประพันธ์เพื่อนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้แก่ผู้อ่านอย่างไรบ้าง